

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

В. П. Божко

ВСТУП ДО ФАХУ
ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ»

Навчальний посібник

Харків «ХАІ» 2014

УДК [336 + 336.77] (075.8)
ББК [65.261 + 65.262.1] Я73
Б 76

Рецензенти: д-р екон. наук, проф. В. М. Гриньова,
д-р екон. наук, проф. К. А. Мамонов

Божко, В. П.

Б 76 Вступ до фаху за напрямом підготовки «Фінанси і кредит»
[Текст]: навч. посіб. / В. П. Божко. – 3-тє вид., переробл. і доп. – Х.:
Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2014. –
84 с.

ISBN 978-966-662-341-9

Подано відомості про майбутню професійну діяльність випускників вищих навчальних закладів за напрямом підготовки «Фінанси і кредит» та іншими спорідненими напрямками галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво».

Відображено основні проблеми та напрями реформування вищої освіти з урахуванням особливостей Болонського процесу як сучасної тенденції у розвитку освітньої діяльності.

Висвітлено особливості підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою підготовки бакалаврів і наведено основні навчальні дисципліни напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит», перелік первинних посад фахівців у галузі знань «Економіка та підприємництво», а за допомогою типової організаційної структури авіабудівного підприємства показано ті підрозділи, в яких зможуть працювати випускники за спеціальністю «Фінанси і кредит». Розглянуто схему виробничого циклу як джерела формування прибутку та доданої вартості, а також спрощену модель господарювання з оподаткуванням прибутку.

Викладено первинні дані щодо основ фінансового менеджменту, типові задачі й перелік тем контрольних робіт, а також методичні рекомендації до їх виконання. Вміщено словник фінансово-економічних термінів.

Для студентів денної та заочної форм навчання за напрямом «Фінанси і кредит». Може використовуватися студентами інших спеціальностей галузі знань «Економіка та підприємництво».

Іл. 7. Табл. 13. Бібліогр.:15 назв

УДК [336 + 336.77] (075.8)
ББК [65.261 + 65.262.1] Я73

ISBN 978-966-662-341-9

© Божко В. П., 2014
© Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», 2014

ПЕРЕДМОВА

Цей посібник (перше видання) було запропоновано наприкінці 90-х років, коли серед молоді починався значний попит на економічну освіту як альтернативу поширеній на той час технічній освіті.

Така тенденція була зумовлена, з одного боку, рецесією машинобудівного комплексу та зниженням попиту на інженерні кадри, а з іншого – поширенням контрактної форми навчання, при якій молодь бажала одержати більш широку можливість працевлаштування у нових структурах ринкової економіки (банківська та податкова системи, страхування, заклади фондового ринку, мережа малого підприємництва, що набувала широкого розвитку, і т.д.).

Слід також зазначити тенденцію відкриття у технічних вузах економічних спеціальностей і факультетів економіко-менеджерського напрямку, які в ті часи мали значну популярність серед молоді. Цю тенденцію колишнє керівництво технічних навчальних закладів розглядало як своєрідну конверсію навчального процесу в бік економічної освіти.

У нових умовах господарювання більше уваги стали приділяти здатності вирішувати гострі проблеми саме економічного характеру, адже матеріальне постачання для виробничого процесу та збут виробленої продукції на ринку тепер повністю стали проблемою підприємства.

Про недооцінювання ролі економічних підрозділів в умовах планової економіки свідчить хоча б той факт, що керівництво економічною політикою доручалося інженерним кадрам. На багатьох підприємствах суто економічні підрозділи очолювали не економісти, наприклад, організацію соціалістичного змагання очолював інженер із соцзмагання, кадрові та соціальні підрозділи – також інженери.

Структуру посібника вибрано такою, щоб майбутній спеціаліст з фінансів і кредиту з перших днів навчання, коли вивчають дисципліни загальнотеоретичного та гуманітарного циклів, одержав можливість ознайомитися з суто фінансово-економічними проблемами й набути первинних навичок їх вирішення, тобто з самого початку мав уявлення про майбутню професійну діяльність.

1. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМКИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Система вищої освіти, яка діяла в Україні [1], мала суттєві недоліки, основними серед яких були такі:

- неповна відповідність освіти потребам особистості, суспільним інтересам і світовим досягненням;
- знецінювання соціального престижу освіченості й інтелектуальної діяльності;
- деформування цілей і функцій освіти;
- бюрократизація всіх ланок системи освіти, жорстка централізація керування і т. ін.

З метою подолання цих і інших проблем у вищій освіті Верховною радою України 1 липня 2014 року прийнято новий Закон України «Про вищу освіту» [2].

Основні нововведення цього Закону полягають у такому:

- буде створено окремий колегіальний орган – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;
- суттєво буде посилено антиплагіатні норми і відповідальність за них (обов'язкове оприлюднення наукових робіт);
- створюватиметься новий механізм виборів ректорів вищих навчальних закладів (участь всього викладацького складу та збільшено у відповідній пропорції (не більше 15 %) кількість студентів, які братимуть участь у голосуванні);
- для ректорів, деканів і завідувачів кафедр прописано обмеження перебування на посаді – не більше двох строків (5+5);
- усі вищі навчальні заклади отримають право остаточного надання наукових ступенів (у Нацагентстві залишається питання акредитації спецрад і розгляд апеляцій на їх рішення);
- державні ВНЗ зможуть розміщувати власні надходження від своєї освітньої, наукової та навчально-виробничої діяльності на рахунках установ державних банків;
- зменшено кількість годин навчального навантаження викладачів на одну ставку з 900 до 600 год, навантаження на студентів - кількість годин в одному кредиті змінено з 36 до 30;
- з 2016 року запроваджуватиметься новий механізм електронного вступу до ВНЗ і автоматичного розміщення місць державного замовлення;
- створюватимуться умови для збільшення мобільності студентів і викладачів;
- протягом визначеного у законопроекті перехідного періоду із системи вищої освіти буде вилучено рівень молодшого спеціаліста та запроваджено ступінь молодшого бакалавра як скорочений цикл підготовки бакалаврів.

Реалізація положень нового Закону «Про вищу освіту» та принципів

Болонської декларації, яка передбачає створення умов для інтеграційних процесів у сфері освіти, дасть змогу вивести вищу освіту в Україні на європейський рівень.

Слід зазначити ще одну негативну тенденцію, яка характеризує загальний рівень вищої освіти в Україні. Йдеться про тенденції розвитку так званого прекаріату, тобто створення прошарку суспільства, який замінює середній клас. За даними соцдосліджень, цей прошарок почав збільшуватися на початку 90-х років, коли масово закрилися інститути та заводи і фахівці почали втрачати роботу. Тільки за 2013 рік більше 500 тис. українців втратили офіційну роботу і перейшли до категорії прекаріатовців з нестабільним і низьким заробітком, згодних влаштуватися на будь-яку некваліфіковану роботу (різноробочий, офіціант, кухар, водій тощо), незважаючи на наявність вузівського диплома. У зоні ризику знаходяться також ті, хто отримує зарплату в конвертах.

Слід підкреслити, що за останнє десятиліття прекаріат з його ненадійними умовами праці зріс у всьому світі, про що свідчить ряд протестів з боку найманих працівників, що пройшли в США, Стамбулі, Ріо-де-Жанейро, Мадриді, Москві, Києві та інших великих містах.

Природно, що основними причинами цього явища слід уважати невисокий рівень розвитку економіки і нестабільну економічну й соціальну ситуацію, змінити які можна лише шляхом організації профспілок і колективного відстоювання спільних інтересів, що є складним завданням через роз'єднаність прекаріатовців. Особливо актуальним це завдання є для молодих людей віком до 35 років, які становлять близько 40 % безробітних у країні.

Головна рекомендація для першокурсників – наполегливою працею здобувати знання, оскільки тільки вони можуть стати гарантією успішного працевлаштування в сучасному мінливому світі.

На цей час реформування всіх ланок освіти набуло широких масштабів, завершено розроблення освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм безперервної підготовки фахівців.

Значно розширено мережу освітніх закладів, які дають випускникові повну середню та професійну освіту. До них належать не тільки загальноосвітні школи, але й ліцеї, гімназії, професійно-технічні училища та інші навчально-виховні структури, які повніше ураховують освітні потреби суспільства і окремих громадян.

У табл. 1.1 наведено існуючу структуру вищої освіти в Україні.

Коледжам та іншим середнім спеціальним закладам надано статус вищих навчальних закладів I - II рівня, що дає їм право на підготовку молодших спеціалістів. Деяким із цих закладів Державна акредитаційна комісія Міністерства освіти і науки України надала право на підготовку фахівців освітньо-професійного рівня “бакалавр”, тобто осіб з базовою вищою освітою.

Структура вищої освіти в Україні

Освітній рівень	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Рівень акредитації ВНЗ (спеціальності)
Неповна вища освіта	Молодший спеціаліст	Перший
Базова вища освіта	Бакалавр	Другий, третій, четвертий
Повна вища освіта	Спеціаліст	Третій, четвертий
	Магістр	Четвертий

До навчальних закладів III - IV рівнів належать державні й недержавні вищі навчальні заклади, які мають право на підготовку фахівців освітньо-професійного рівня “спеціаліст” (ВНЗ III рівня) та “спеціаліст” і “магістр” (ВНЗ IV рівня). Одержання диплома спеціаліста не тільки підтверджує здобуття повної вищої освіти, але й дає можливість вступити до аспірантури. Ступінь магістра поряд з усіма правами спеціаліста дає пріоритет при заміщенні певних викладацьких посад у ВНЗ та посад у науково-дослідних і творчих установах.

Таким чином, вища освіта стає більш динамічною і дає змогу молодим громадянам, виходячи з конкретних умов, здобувати знання відповідного рівня, тобто за фаховою схемою: молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст (магістр). Випускник кожного рівня може займатися відповідною професійною діяльністю, або продовжувати навчання, або працювати і вчитись. Останнє стало більш досяжним шляхом значного розширення заочної, дистанційної та кореспондентської форм навчання.

Розглянемо особливості Болонського процесу як сучасної тенденції розвитку і реформування вищої освіти.

Наведемо декілька формулювань.

Болонський процес – це зближення націй, народів, держав шляхом створення загального економічного, інформаційного, освітнього і наукового простору Європи з метою переходу людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій і формування суспільства знань.

Спеціальність – це галузь науки, виробництва, техніки, мистецтва тощо, іншими словами, це галузь певної діяльності, праці або навчання.

Спеціаліст – це особа, яка має спеціальні знання і навички в певній галузі науки, виробництва, техніки, мистецтва тощо, а також відповідну спеціальність.

Професія – це основний вид трудової діяльності людини, який передбачає певну сукупність теоретичних знань і практичних навичок, набутих за час навчання і праці.

Кваліфікація визначає ступінь і рівень професійної підготовки до певної спеціальності або професії.

У табл. 1.2 наведено характеристики діючих рівнів знань.

Таблиця 1.2

Діючі рівні знань

Види знань	Знання – уміння – трансформація	Знання – уміння - організація	Знання – уміння - створення	Знання – створення (аспірантура)	Знання – створення
Суть знань	Як зробити, організувати	Як зробити, організувати	Як зробити, організувати і розвивати у перспективі	Як удосконалювати і розвивати	Визначення нових напрямків
Методи оцінювання знань	Завдання – вирішення, екзамен, випускна робота	Завдання – вирішення, екзамен, дипломна робота	Завдання – вирішення, проблемне вирішення, магістерська робота	Проблемне вирішення, захист дисертації	Захист дисертації
Професійний рівень знань	Бакалавр (загально-економічна спеціальність)	Спеціаліст галузевої спеціалізації	Магістр	Кандидат наук	Доктор наук

Європейська система трансферу кредитів (ECTS) передбачає таку структуру оцінювання знань (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Шкала оцінювання знань у системі ECTS

Оцінка ECTS	A	B	C	D	E	FX	F
Визначення вимог	<u>Відмінно</u> Роботу виконано відмінно з незначною кількістю помилок	<u>Дуже добре</u> Роботу виконано вище середнього рівня з декількома помилками	<u>Добре</u> Загалом роботу виконано правильно з незначною кількістю грубих помилок	<u>Задовільно</u> Роботу виконано непогано, але зі значною кількістю недоліків	<u>Достатньо</u> Роботу виконано відповідно до мінімальних критеріїв	<u>Незадовільно</u> Необхідно додатково попрацювати перед тим, як одержати залік	<u>Незадовільно</u> Необхідна серйозна подальша робота (проходження повторного курсу)
Сума балів	90 – 100	83 – 89	75 – 82	68 – 74	60 – 67	35 – 59	1 – 34
Оцінка за національною шкалою	Відмінно	Добре		Задовільно		Незадовільно	
Форма контролю	Залік					—	—

Таким чином, серед конкретних факторів оптимізації освіти в Україні можна назвати реформування освітнього процесу з наближенням до потреб різних галузей економіки та інтеграцію до європейського освітнього простору, тобто перехід до єдиних критеріїв і стандартів відповідно до вимог Болонського процесу.

Для цього необхідно вирішити певну кількість проблем:

- розробити і впровадити критерії з рейтингового оцінювання ВНЗ;
- ввести підпорядкування всіх ВНЗ єдиному органу державного управління (на цей час ВНЗ підпорядковується більш ніж 20 міністерствам і відомствам);
- вивести ВНЗ I і II рівнів з системи вищої освіти, тобто залишити у системі вищої освіти підготовку тільки бакалаврів і магістрів;
- здійснити об'єднання ВНЗ; на цей час в Україні нараховується близько тисячі таких закладів, з них акредитовано за III – IV рівнями близько 300 ВНЗ (за радянських часів таких закладів налічувалося 142);
- розгорнути в навчальних закладах ефективні наукові дослідження як джерела надходження коштів, при цьому перейти на три основні схеми фінансування вищої освіти: держбюджет, контракт з замовником освітніх послуг і наукові дослідження;
- ввести зміни до класифікатора професій, оскільки ще не розроблено чітких посадових інструкцій та переліку посад для бакалаврів і магістрів;
- змінити авторитарну педагогіку (існує понад 100 років), в якій використовувалася схема «лектор – слухач», на систему, в якій студент є партнером викладача; для цього впроваджується кредитно-модульна

система, за якою створюються умови мобільності студентів для навчання в інших ВНЗ та одночасного навчання у двох закладах освіти;

– створити нові технології навчання (інформаційно-комп'ютерні методи, дистанційне навчання і т. ін.);

– створити національну систему зовнішнього оцінювання і моніторингу якості освіти та ін.

2. ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РІВНІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 0305 «ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО»

В Україні підготовка фахівців здійснюється у певній галузі знань, перелік яких наведено нижче:

1. Педагогіка.	25. Авіаційна та ракетно-космічна техніка.
2. Фізичне виховання.	26. Морська техніка.
3. Культура.	27. Хімічна технологія.
4. Мистецтво.	28. Біотехнологія.
5. Гуманітарні науки (філософія, історія, філологія).	29. Видавничо-поліграфічна справа.
6. Соціально-політичні науки.	30. Текстильна та легка промисловість.
7. Міжнародні відносини.	31. Харчова промисловість.
8. Журналістика та інформація.	32. Оброблення деревини.
9. Право.	33. Будівництво і архітектура.
10. Економіка та підприємництво.	34. Транспорт і транспортна інфраструктура.
11. Менеджмент та адміністрування.	35. Геодезія та землеустрій.
12. Природничі науки (хімія, біологія, геологія, географія, гідрометеорологія, екологія).	36. Сільське господарство і лісництво.
13. Фізико-математичні науки (математика, механіка, фізика).	37. Рибне господарство.
14. Системні науки та кібернетика.	38. Техніка аграрного виробництва.
15. Інформатика та обчислювальна техніка.	39. Ветеринарія.
16. Автоматика та управління.	40. Медицина.
17. Розробка корисних копалин.	41. Фармація.
18. Металургія та матеріалознавство.	42. Соціальне забезпечення.
19. Машинобудування та металообробка.	43. Сфера обслуговування.
20. Енергетика.	44. Державне управління.
21. Електротехніка.	45. Військові науки.
22. Електроніка.	46. Інформаційна безпека.
23. Радіотехніка.	47. Цивільна безпека.
24. Метрологія.	

Галузь знань «Економіка та підприємництво» у наведеному переліку стоїть на 10-й позиції. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 58 від 27 січня 2007 року затверджено діючий перелік напрямів підготовки бакалаврів у цій галузі знань (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Найменування напрямів підготовки
в галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво»

№ п/п	Напрямок підготовки	Узагальнений об'єкт діяльності	Освітньо-кваліфікаційний рівень і шифр			
			Молодший спеціаліст	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
1	Економічна теорія	Економіка як явище, економічні системи	Підготовка не ведеться	6.030501	7.03050101	8.03050101
2	Економічна кібернетика	Моделювання економічних систем	Підготовка не ведеться	6.030502	7.03050201	8.03050201
3	Міжнародна економіка	Процеси міжнародних економічних відносин	Підготовка не ведеться	6.030503	7.03050301	8.03050301
4	Економіка підприємства	Економіка підприємства	5.030504	6.030504	7.03050401	8.03050401
5	Управління персоналом та економіка праці	Управління трудовими ресурсами	5.030505	6.030505	7.03050501	8.03050501
6	Прикладна статистика	Економічна статистика	5.030506	6.030506	7.03050601	8.03050601
7	Маркетинг	Маркетинг	5.030507	6.030507	7.03050701	8.03050701
8	Фінанси і кредит	Фінанси	5.030508	6.030508	7.03050801 (фінанси і кредит)	8.03050801 (фінанси і кредит)
		Банківська справа			7.03050802 (банківська справа)	8.03050802 (банківська справа)
		Оподаткування			7.03050803 (оподаткування)	8.03050803 (оподаткування)
9	Облік і аудит	Облік і аудит	Підготовка не ведеться	6.030509	7.03050901	7.03050901
10	Товарознавство і торговельне підприємництво	Товарознавство і комерційна діяльність Комерційна діяльність	5.030510	6.030510	7.03051001	8.03051001
11	Бухгалтерський облік	Бухгалтерський облік	5.030511	Підготовка не ведеться	Підготовка не ведеться	Підготовка не ведеться
12	Біржова діяльність	Біржова діяльність	5.030512	Підготовка не ведеться	Підготовка не ведеться	Підготовка не ведеться

Як видно з табл. 2.1, напрям підготовки «Фінанси і кредит» охоплює три узагальнених об'єкти діяльності, а саме: фінанси, банківську справу та оподаткування, тобто підготовка бакалаврів з банківської справи і оподаткування не ведеться. З цих спеціальностей можна одержати підготовку лише за рівнями спеціаліста або магістра.

Структуру підготовки бакалаврів у частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін наведено в «Освітньо-професійній програмі підготовки бакалавра» (ОПП) галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво», затвердженій Міністерством освіти і науки України у лютому 2010 року.

У табл. 2.2 показано розподіл навчальних годин між нормативними й вибірковими дисциплінами підготовки бакалаврів, а в табл. 2.3 – розподіл навчального часу за циклами підготовки.

Таблиця 2.2

Розподіл навчальних годин підготовки бакалаврів

Назви циклів	Нормативна кількість навчальних годин (кредитів)	У тому числі	
		нормативні дисципліни	вибіркові дисципліни
Цикл гуманітарної дисципліни	<u>1296 год/36 кр</u> (15 %)	<u>576 год/16 кр</u> (44 %)	<u>720 год/20 кр</u> (56 %)
Цикл природничо-наукової та загально-економічної підготовки	<u>2160 год/60 кр</u> (25 %)	<u>1548 год/43 кр</u> (72 %)	<u>612 год/17 кр</u> (28 %)
Цикл професійної та практичної підготовки	<u>5184 год/144 кр</u> (60 %)	<u>3600 год/100 кр</u> (69 %)	<u>1584 год /44 кр</u> (31 %)
Усього	<u>8640 год/240 кр</u> (100 %)	<u>5724 год /159 кр</u> (66,3 %)	<u>2916 год/81 кр</u> (33,7 %)

Примітка. Один кредит дорівнює 36 академічним годинам (за новим Законом він зменшується до 30 годин).

Таблиця 2.3

Розподіл загального навчального часу за циклами підготовки

Цикл підготовки (термін навчання – 4 роки)	Загальний навчальний час	
	Академічних годин	Кредитів ECTS
Нормативна частина		
Цикл гуманітарної підготовки	576	16
Цикл природничо-наукової та загальноекономічної підготовки	1548	43
Цикл професійної та практичної підготовки	3600	100
Всього за нормативною частиною	2916	81
Варіативна частина		
Всього за варіативною частиною	2916	81
Всього за 4 роки	8640	240

У табл. 2.4 наведено перелік навчальних дисциплін нормативної частини ОПП за циклами підготовки бакалаврів галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво».

Таблиця 2.4

Навчальні дисципліни нормативної частини ОПП

Навчальні цикли і назви навчальних дисциплін	Загальний обсяг		Форма контролю
	Годин	Кредитів ECTS	
I. Цикл гуманітарної підготовки (шифр – ГП)			
ГП 1. Українська мова (за професійним спрямуванням)	108	3	Екзамен
ГП 2. Історія України	108	3	Екзамен
ГП 3. Історія української культури	72	2	Екзамен
ГП 4. Іноземна мова	180	5	Екзамен
ГП 5. Філософія	108	3	Екзамен
Разом за циклом I	576	16	
II. Цикл природничо-наукової та загальноекономічної підготовки (шифр – ПНЗЕ)			
ПНЗЕ 1. Загальнотеоретична дисципліна (політекономія)	180	5	Екзамен
ПНЗЕ 2. Мікроекономіка	144	4	Екзамен
ПНЗЕ 3. Макроекономіка	144	4	Екзамен
ПНЗЕ 4. Історія економіки та економічної думки	180	5	Екзамен
ПНЗЕ 5. Математика для економістів: - вища математика - теорія ймовірностей і математична статистика	432 252 180	12 7 5	Екзамен Екзамен
ПНЗЕ 5. Економіко-математичні методи та моделі: - оптимізаційні методи та моделі - економетрика	252 144 108	7 4 3	Екзамен Екзамен
ПМЗЕ 6. Інформатика	216	6	Екзамен
Разом за циклом II	1548	43	
III. Цикл професійної та практичної підготовки (шифр – ПП) Навчальні дисципліни (шифр – ПП1)			
8. Напрямок підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит»			
ПП 1. Економіка підприємства	144	4	Екзамен
ПП 2. Менеджмент	144	4	Екзамен
ПП 3. Маркетинг	144	4	Екзамен
ПП 4. Гроші і кредит	360	10	Екзамен

Навчальні цикли і назви навчальних дисциплін	Загальний обсяг		Форма контролю
	годин	кредитів ECTS	
ПП 5. Фінанси	360	10	Екзамен
ПП 6. Бухгалтерський облік	144	4	Екзамен
ПП 7. Економіка праці й соціально-трудова відносини	144	4	Екзамен
ПП 8. Міжнародна економіка	144	4	Екзамен
ПП 9. Статистика	144	4	Екзамен
ПП 10. Соціологія	144	4	Екзамен
ПП 11. Регіональна економіка	144	4	Екзамен
ПП 13. Банківська система	180	5	Екзамен
ПП 12. Безпека життєдіяльності	72	2	Екзамен
ПП 14. Бюджетна система	144	4	Екзамен
ПП 15. Податкова система	180	5	Екзамен
ПП 16. Страхування	180	5	Екзамен
ПП 17. Фінанси підприємств	180	5	Екзамен
ПП 18. Фінансовий ринок	144	4	Екзамен
ПП 19. Інвестування	144	4	Екзамен
Обсяг нормативних дисциплін	3240	90	–

Існує три варіанти державної атестації бакалаврів з професійної підготовки:

1. Державний екзамен з загальнотеоретичної дисципліни, мікроекономіки, макроекономіки, історії економіки та економічної думки, а також комплексний державний екзамен за фахом.

2. Комплексний державний екзамен за фахом і захист випускної роботи.

3. Державний екзамен з нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Ці дисципліни (не менше трьох) визначає ВНЗ.

Кожний ВНЗ може вибрати один з цих варіантів.

У Національному аерокосмічному університеті «ХАІ» вибрано другий варіант державної атестації бакалаврів з напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит».

3. ПЕРВИННІ ПОСАДИ Й ПОСАДОВІ ОBOB'ЯЗКИ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ЗАКІНЧИЛИ НАВЧАННЯ ЗА НАПРЯМОМ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ»

Як зазначалося раніше, після чотирирічного навчання особа здобуває ступінь бакалавра, тобто базову вищу освіту, і має право навчатися з метою одержання дипломів спеціаліста і магістра. Осіб, які закінчили вищі навчальні заклади з освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» і «магістр», а також таких, що мають науковий ступінь кандидата і доктора наук та вчене звання старшого наукового співробітника, доцента і професора, відносять до професіоналів.

Відповідно до Національного класифікатора України ДК 003:2010 випускники ВНЗ можуть працювати на таких первинних посадах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Первинні посади фахівців галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво»

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники
Економіст 2441.2	Економіст Економіст з бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності Економіст з договірних і претензійних робіт
	Економіст з матеріально-технічного забезпечення Економіст з планування Економіст з фінансової роботи Економіст обчислювального центру Економічний радник Консультант з економіки Оглядач з економічних питань

Посадові обов'язки та перелік професійних знань і вмінь на прикладі більш вірогідних первинних посад спеціаліста з фінансів і кредиту наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Посадові обов'язки економіста за спеціальністю "Фінанси і кредит"

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Перелік професійних знань і вмінь
Економіст 2441.2 (25355)	Економіст з бухгалтерського обліку й аналізу господарської діяльності	На основі даних бухгалтерського обліку і звітності проводить комплексний аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства. Підготовляє пропозиції щодо усунення недоліків у фінансовій сфері та підвищення ефективності виробництва. Проводить роботу щодо удосконалення організації прогресивних форм і методів бухгалтерського обліку, первинної облікової документації. Вживає необхідних заходів і бере участь у використанні сучасних засобів автоматизації обліково-обчислювальних робіт. Здійснює облік одержуваних грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, основних засобів виробництва, витрат виробництва, виконання кошторису витрат, реалізації продукції, результатів господарської діяльності. Складає звітні калькуляції собівартості готової продукції, здійснює контроль за економним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів	Постанов, розпоряджень і нормативних актів керівних органів, а також методичних, нормативних та інших керівних матеріалів з організації аналізу господарської діяльності й бухгалтерського обліку. Порядку документального оформлення і відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку господарських коштів та джерел їх формування, порядку відвантаження і реалізації готової продукції. Методів калькулювання собівартості продукції, способів економічного аналізу господарської діяльності підприємства. Основ економіки й організації виробництва та обліку, порядку здійснення контролю за використанням ресурсів

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Перелік професійних знань і вмінь
Економіст 2441.2 (25359)	Економіст з договірних і претензійних робіт	Підготовляє тексти договорів з замовниками продукції та постачальниками комплектуючих виробів, сировини і матеріалів. Аналізує стан виконання договорів. Листується та встановлює зв'язок із замовниками та постачальниками. Здійснює контроль за додержанням строків виконання договірних зобов'язань підрозділами підприємства. Оформляє позови до органів арбітражу у випадках порушень договірних зобов'язань, відмови від акцептів платежів та ін. Разом з юридичним відділом оформляє позови до суду з метою відшкодування втрат підприємства. Контролює надходження грошових коштів за постановою судів, а також штрафних санкцій та інших претензійних рішень	Постанов, наказів, розпоряджень керівних органів, методичних матеріалів і нормативних документів з договірних правовідносин. Торговельно-господарського законодавства. Податкової системи та нормативних актів з оподаткування, митних правил, страхової справи і т. ін. Основ автоматизації та ведення документації, програмування і роботи на сучасній комп'ютерній техніці
Економіст 2441.2 (25377)	Економіст з фінансової роботи	Розробляє, спираючись на основні техніко-економічні показники, перспективні та поточні плани фінансової діяльності підприємства як розділи загального бізнес-плану. Визначає розміри прибутків і витрат, надходжень і відрахувань коштів, складає баланси прибутків і кредитні замовлення. Розробляє прогноз фінансового стану підприємства на довгостроковий період і стратегію фінансування з урахуванням джерел і форм грошових потоків. Бере участь у підготовці планів виробництва та реалізації продукції, виконуючи необхідні розрахунки до них	Постанов, розпоряджень, наказів керівних органів, методичних, нормативних та інших нормативних документів з організації фінансової роботи на підприємстві. Економіки, організації й управління підприємством. Порядку складання та розрахунків фінансових і касових планів, кредитних замовлень і кошторисів. Методів нормування оборотних коштів і розрахунку їхньої вартості

Назва і шифр професійної групи спеціаліста	Первинні показники	Посадові обов'язки	Перелік професійних знань і вмінь
		Бере участь у розробленні нормативів оборотних коштів з видів матеріалів та інших товарно-матеріальних цінностей у вартісному вираженні й доводить затверджені показники до підрозділів підприємства. Підготовляє банківські документи на всі види платежів за зобов'язаннями підприємства (до держбюджету, банків та інших кредиторів). Листується з постачальниками щодо їх рекламацийних рахунків, не сплачених у встановлені строки. Здійснює контроль за виконанням фінансових показників підрозділами підприємства, додержанням касової дисципліни, забезпечує додержання режиму економії. Аналізує виконання кошторисів, оперативну фінансову та бухгалтерську інформацію	Правил фінансування з державного бюджету й інших джерел. Порядку створення грошових фондів підприємства. Системи рахунків бухгалтерського обліку, порядку і форм фінансових розрахунків. Установленої звітності про фінансову діяльність підприємства. Основ трудового й торговельного законодавства. Основ алгоритмізації та програмування завдань з вирішення фінансових питань. Правил і норм охорони праці, техніки безпеки та протипожежного захисту при роботі на обчислювальних комплексах
Економіст 2441.2	Начальник (заступник начальника) планово-фінансового відділу підприємства	Складає план роботи відділу на рік і розробляє організаційно-технічні заходи щодо його виконання. Планує, контролює, аналізує і регулює діяльність підпорядкованої дільниці. Підтримує високу трудову дисципліну в колективі підпорядкованої дільниці	Проведення розрахунків та оцінювання фінансового планування на підприємстві. Забезпечення виконання фінансових показників діяльності підприємства. Аналіз літератури, проведення досліджень, складання звітів, написання наукових статей

4. ТИПОВА МОДЕЛЬ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ПІДПРИЄМСТВА

Відомо, що основною функціонування як малого бізнесу, так і великих підприємств, які працюють у галузі виробництва, сфері послуг, торгівлі тощо, є задоволення потреб учасників економічної системи. У людей потреби виникають через почуття нестачі в чому-небудь і гостре бажання задовольнити це почуття.

Англійський менеджер Маслоу запропонував розглядати основні потреби людей у вигляді п'ятирівневої моделі (рис. 4.1). В основі цієї піраміди знаходяться фізіологічні потреби людини (харчування, житло, одяг і т.д.). Наступним рівнем є потреби в безпеці й захисті, а також у гарантіях відносно задоволення фізіологічних потреб. Далі розташовано рівень соціальних потреб (спілкування, сумісна участь у культурно-просвітницьких і соціальних проектах і т. ін.), а потім – потреби у визнанні (участь у владних структурах, право приймати рішення і т. ін.).

Рис. 4.1. Ієрархія потреб за Маслоу

На вершині піраміди знаходяться потреби у самовираженні (розвиток і реалізація здібностей).

Очевидно, що людина задовольняє свої потреби, починаючи з фізіологічних, а потім при виникненні нових потреб продовжує задовольняти потреби більш високого рівня. Природно, що більшість людей (майже кожна людина), у першу чергу, прагне задо-

вільнити фізіологічні потреби, а потім при задоволенні потреб більш високого рівня їх кількість зменшується через ряд обставин (поставлена життєва мета, рівень освіти, здібність до певного виду діяльності, риси характеру і т.д.). Крім того, усередині піраміди потреби можуть розташовуватися по-різному – залежно від віку і суспільного стану людини. Однак загальною властивістю цих потреб є те, що людина прагне за будь-яку ціну їх задовольнити.

Слід зазначити, що відповідно до перелічених людських потреб можна проаналізувати зв'язок між людськими потребами і розвитком промислового виробництва.

Що стосується фізіологічних потреб, то для їх задоволення працюють сільське господарство, будівництво, харчова і легка промисловість,

торгівля тощо, при цьому основним чинником задоволення цих потреб є рівень заробітної плати.

Потреби в безпеці задовольняються, перш за все, здобуттям відповідної освіти, яка дає можливість одержувати певні доходи. Критерієм оцінювання цих потреб можна вважати навчання для здобуття освіти.

Задоволення соціальних потреб і потреб у визнанні й самовираженні залежить не тільки від людських якостей, але й значною мірою від наявності вільного часу, оскільки для розвитку творчих здібностей, наукових пошуків, здійснення громадської діяльності потрібно багато вільного часу.

Проведені на кафедрі фінансів і аудиту ХАІ дослідження дали можливість оцінити вплив перелічених факторів на один з найважливіших соціальних показників – якість життя громадян [9].

Як зазначалося раніше, для задоволення потреб суспільства і окремих громадян необхідно виробляти відповідну продукцію.

Продукція будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі промислових підприємств (літаки, вертольоти, авіадвигуни, засоби керування і т. ін.), створюється внаслідок виробничого процесу або виробничо-експлуатаційного циклу, який зазвичай складається з трьох фаз: закупівля сировини і матеріалів; перетворення їх на готові вироби; продаж виробів замовникам або на ринку з метою одержання коштів і поновлення виробничо-експлуатаційного циклу.

Виробничий процес підприємства схематично зображено на рис. 4.2.

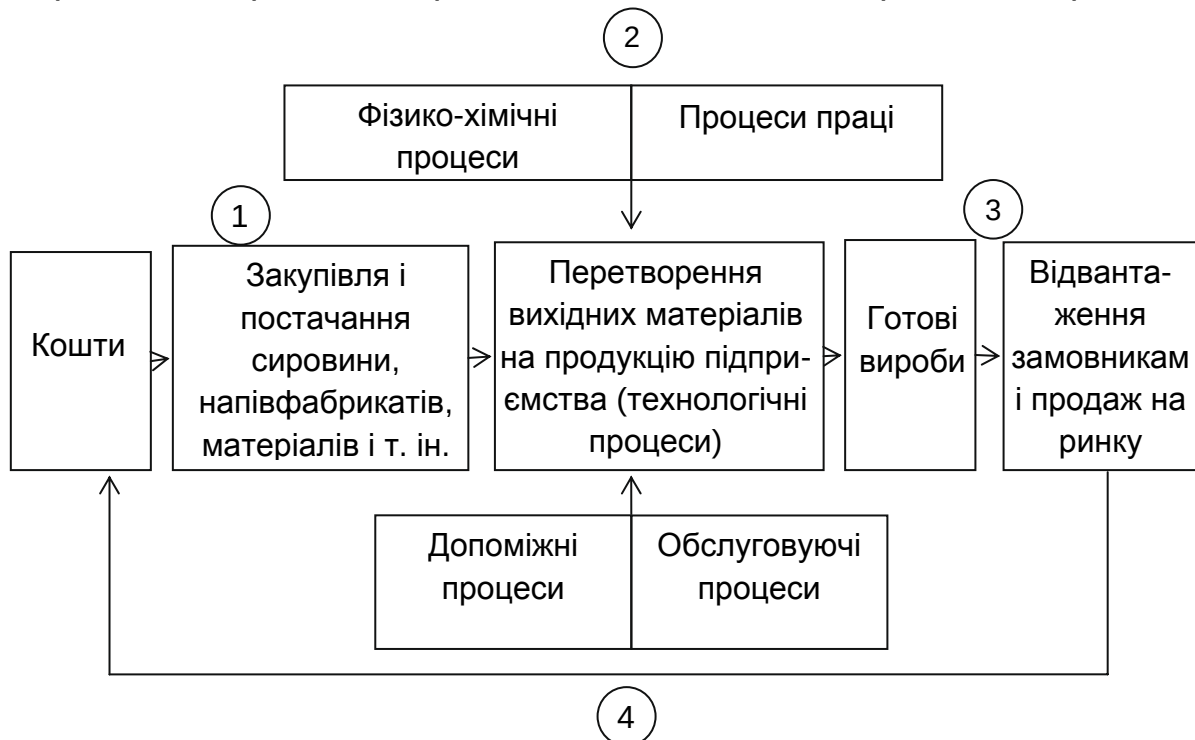

Рис. 4.2. Схема виробничого процесу (експлуатаційного циклу)

Як видно з цього рисунка, діяльність промислового підприємства можна умовно поділити на чотири блоки: постачальна (1), виробнича (2), збутова (3) та фінансова (4). Основою виробничої діяльності є технологічні процеси, адже поряд із купівлею сировини на їх функціонування підприємство витрачає найбільшу частину зароблених коштів (витрати на заробітну плату, технологічну енергію, амортизаційні відрахування і т. ін.).

Для кожного блоку виробничого процесу на підприємстві створюють відповідні ланки керування, які в сукупності становлять загальну організаційну структуру керування підприємством (об'єднанням) (рис. 4.3).

На рис. 4.3 виділено ті підрозділи, у яких найбільш імовірно працюватимуть випускники зі спеціальності "Фінанси і кредит", а також з інших спеціальностей галузі знань 0305 "Економіка та підприємництво", хоча не виключено можливість того, що вони зможуть обіймати відповідні посади економічного напрямку у технічних відділах і цехах (економіст з обґрунтування конструкторсько-технологічних рішень, економіст цеху, економіст-нормувальник цехового бюро праці та заробітної плати й т. ін.).

Таким чином, наведена схема дає можливість визначити роль і місце фінансових підрозділів у структурі керування підприємством.

Сьогодні суб'єкти господарювання працюють в умовах ринкової економіки (рис. 4.4) і займають відповідні ніші в структурі й інфраструктурі ринку. Відповідно до цієї схеми суб'єкт господарювання має можливість більш обґрунтовано організовувати свою діяльність. Слід зауважити, що вивчення всіх особливостей ринкової економіки передбачено у відповідних навчальних курсах, які студенти будуть вивчати пізніше.

Ефективність різних видів діяльності підприємства (виробнича, збутова, постачальна, фінансова) оцінюють за фінансовими показниками. Найважливішим серед них є показник прибутку, який характеризує ступінь ділової активності і фінансової стійкості підприємства.

Зростання прибутку підприємства є основою для самофінансування, розширення виробництва, вирішення соціальних проблем.

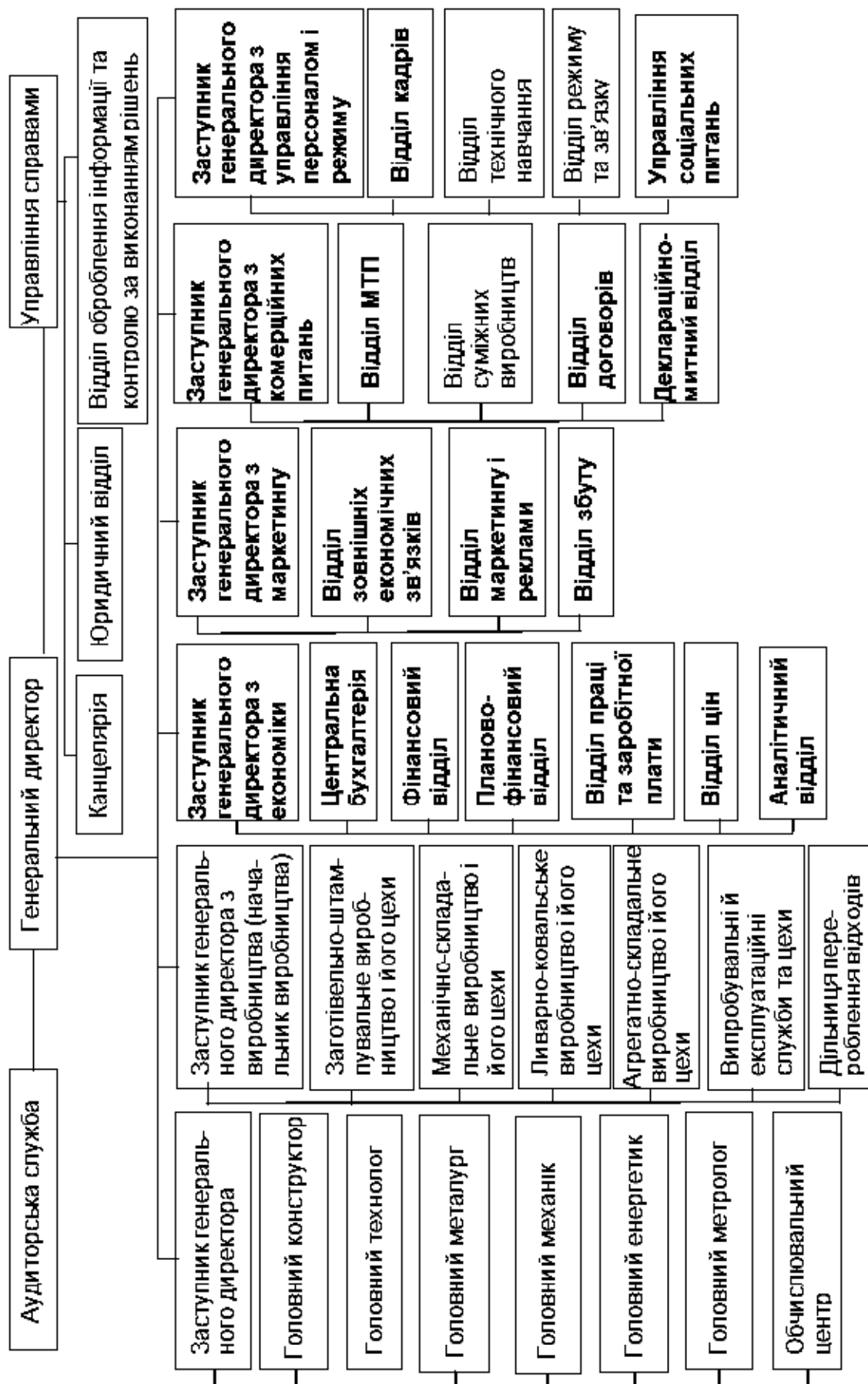

Рис. 4.3. Типова організаційна структура управління авіабудівним підприємством (об'єднанням)

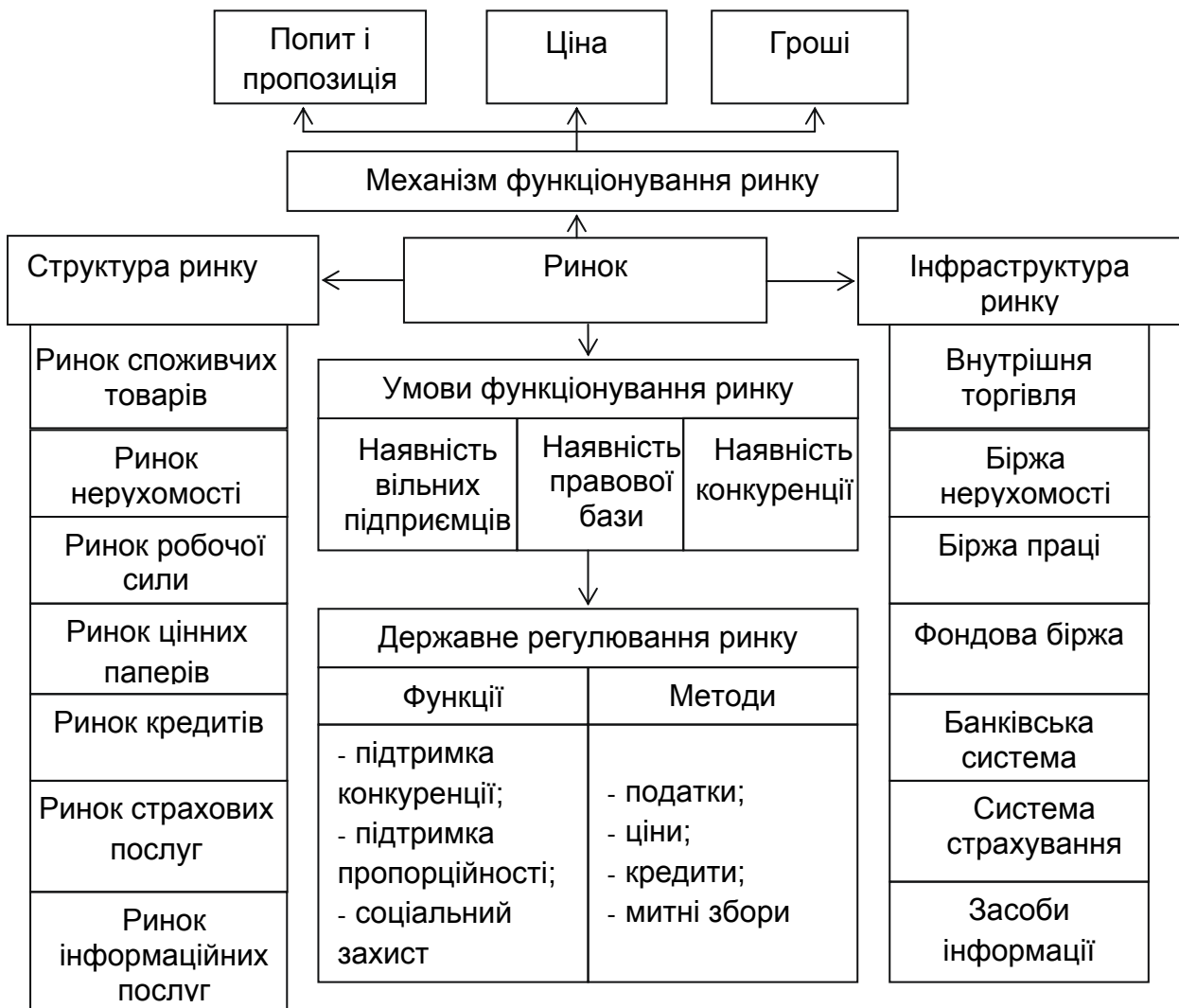

Рис. 4.4. Схема ринкової економіки

Розглянемо схематичну модель господарської діяльності підприємства в умовах ринкової економіки, в основі якої лежить оподаткування прибутку (рис. 4.5).

Як видно зі схеми, для визначення величини власного капіталу необхідно виконати п'ять ітерацій (груп розрахунків).

На першому етапі визначають прибуток від реалізації продукції як різницю між виручкою від реалізації за діючими цінами (без ПДВ і акцизів) і витратами на виробництво і реалізацію продукції, віднесеними до собівартості. При визначенні прибутку до собівартості також відносять: матеріальні витрати з урахуванням витрат на природну сировину; амортизаційні відрахування на повне відшкодування основних виробничих фондів; витрати на оплату праці із включенням премій робітникам, керівникам і спеціалістам; відрахування на державне соціальне страхування; платежі з обов'язкових видів страхування майна, з кредитів банків і постачальників у межах встановлених ставок; витрати на всі види ремонту та інші витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Рис. 4.5. Спрощена модель оподаткування прибутку підприємства

Друга ітерація полягає у визначенні балансового (валового) прибутку. Балансовим прибутком є сума прибутку від реалізації продукції та іншої реалізації, а також доходів від позареалізаційних операцій. До цих доходів (витрат) включають: доходи від участі на паях в інших видах діяльності; від оренди; доходи з акцій, облігацій та інших цінних паперів; суми, одержані від інших підприємств за санкціями, і т. ін. Тут головним завданням фінансового працівника є оцінювання впливу всіх факторів формування прибутку: зниження собівартості, підвищення якості й поліпшення асортименту (споживчих якостей) продукції, а також тих факторів, які не є результатом зусиль підприємства: підвищення цін, тарифів, порушення стандартів тощо.

Третя ітерація – це визначення величини балансового прибутку, що оподатковується. Залежно від виду діяльності підприємства для обчислення цієї частини прибутку балансовий прибуток корегують:

зменшують на суму рентних платежів, які вносяться до бюджету з прибутку; зменшують на суму доходів, одержаних від акцій, облігацій та інших цінних паперів, що належать підприємству; зменшують на суму доходу, одержаного від участі на паях у діяльності інших підприємств (крім доходів, отриманих за межами України). У деяких випадках прибуток може збільшуватися.

На четвертому етапі визначають величину прибутку підприємства. Суму податку обчислюють, виходячи з величини прибутку, що оподатковується, з урахуванням пільг і ставки податку на прибуток. Крім податку на прибуток підприємства платять податки з таких видів доходів і прибутків: з дивідендів, процентів, одержаних за акціями і облігаціями, які належать підприємству, з доходів від участі на паях у роботі інших підприємств, створених на території України, а також з інших доходів. Перелічені податки вилучають із джерел цих доходів. Згідно із законодавством України для деяких платників установлюють податкові пільги, які враховують під час обчислення податку на прибуток.

П'ята ітерація полягає у визначенні й розподілі чистого прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства.

Чистий прибуток обчислюють як різницю між балансовим прибутком, що підлягає оподаткуванню, і величиною податку з урахуванням пільг. Напрямки використання чистого прибутку підприємство визначає самостійно. Контроль за чистим прибутком держава здійснює через пільги і економічні санкції.

Розглянута вище спрощена модель фінансової діяльності підприємства відображає головні риси системи прийнятих нормативних розподільних відношень між державою й окремими підприємствами (підприємцями).

Податок як система вилучення певної частини прибутку до держбюджету є об'єктивно необхідним елементом у процесі функціонування капіталу певного підприємства.

Величина цього податку може бути мінімізована шляхом поліпшення системи внутрішньовиробничого планування й контролю витрат та інвестицій, комплексної раціоналізації господарської діяльності й обґрунтованого вибору облікової політики, що в цілому і становить сферу діяльності економіста фінансової роботи.

Процедуру формування прибутку з урахуванням змін і доповнень більш детально буде розглянуто під час вивчення дисциплін «Бухгалтерський облік», «Податкова система» та ін.

5. ПОЧАТОК ОПЕРАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Одним з найбільш простих та ефективних методів фінансового аналізу з метою оперативного і стратегічного планування є операційний аналіз, який також називається аналізом “Витрати – Обсяг – Прибуток” (Costs – Volume – Profit – CVP).

Операційний аналіз дає можливість відшукувати найвигідніші комбінації між змінними витратами на одиницю продукції, постійними витратами, ціною й обсягом реалізованої продукції. Таким чином, цей аналіз передбачає поділ витрат виробництва на постійні й змінні.

До постійних витрат відносять ту частину витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції, яка безпосередньо не залежить від обсягу виробництва. Це амортизація основних фондів, заробітна плата керівного й інженерно-технічного персоналу та службовців, витрати на опалення й освітлення, поштово-телеграфні та канцелярські витрати, витрати на рекламу тощо.

Постійні витрати графічно зображують горизонтальною лінією для кожного із релевантних періодів (короткострокових, що не потребують нового стрибка постійних витрат) (рис. 5.1).

До змінних витрат відносять витрати, які нормуються на одиницю продукції та безпосередньо пов'язані з обсягом виробництва. Це витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, технологічного палива, технологічної енергії, заробітної плати робітників і т. ін. В цілому вони змінюються прямо пропорційно обсягу виробництва товарів (робіт, послуг).

На рис. 5.2 зображено два графіки залежності сумарних змінних витрат від заданого обсягу виробництва (5,0 тис. одиниць).

Кожний із графіків має свій кут нахилу до горизонтальної осі, який залежить від величини змінних витрат на одиницю продукції. Чим менше кут нахилу графіка витрат до осі (див. рис. 5.2, пряма 1), тим краще для бізнесу: невеликі змінні витрати на одиницю продукції впливають на обсяг оборотного капіталу, внаслідок чого підприємство отримує більш значний прибуток.

Крім зазначених вище витрат мають місце і змішані витрати, тобто такі, що включають елементи і постійних, і змінних витрат. Прикладом можуть бути витрати на електроенергію, яка використовується у технологічному процесі, а також для загальних потреб. При бухгалтерському обліку змішані витрати слід поділяти на постійні й змінні.

Отже, фінансовий менеджер має пам'ятати про залежність будь-яких витрат (сумарні або на одиницю продукції) від обсягу виробництва продукції (табл. 5.1).

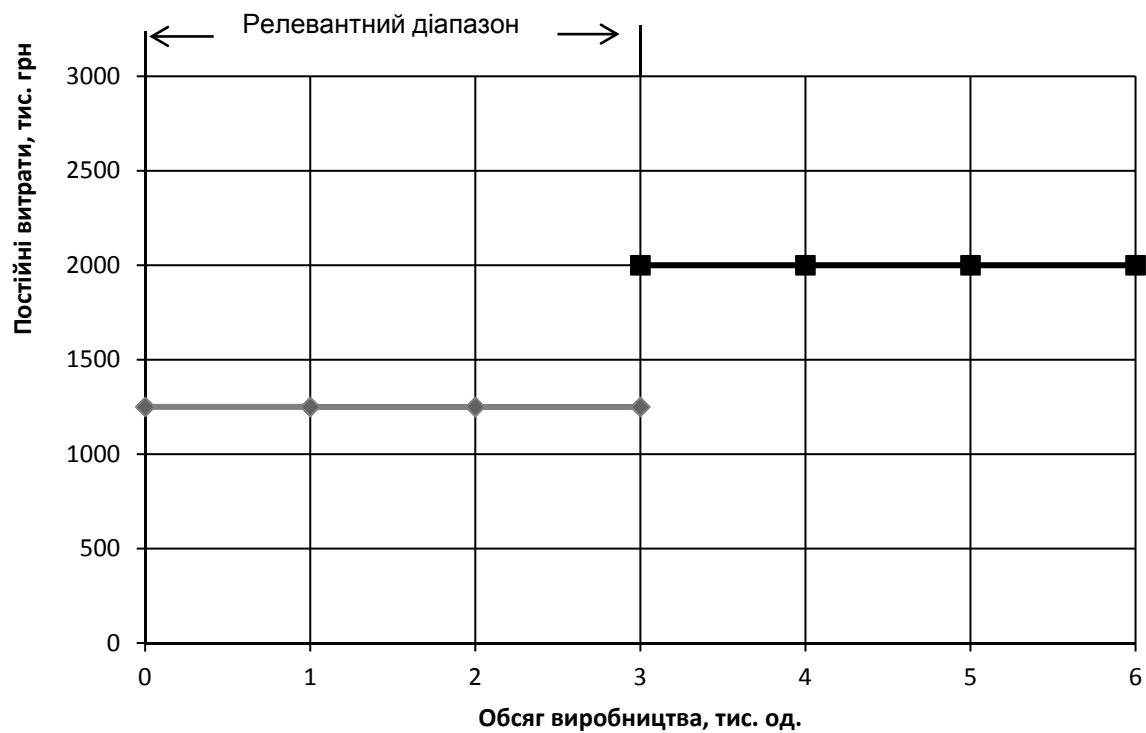

Рис. 5.1. Графік постійних витрат

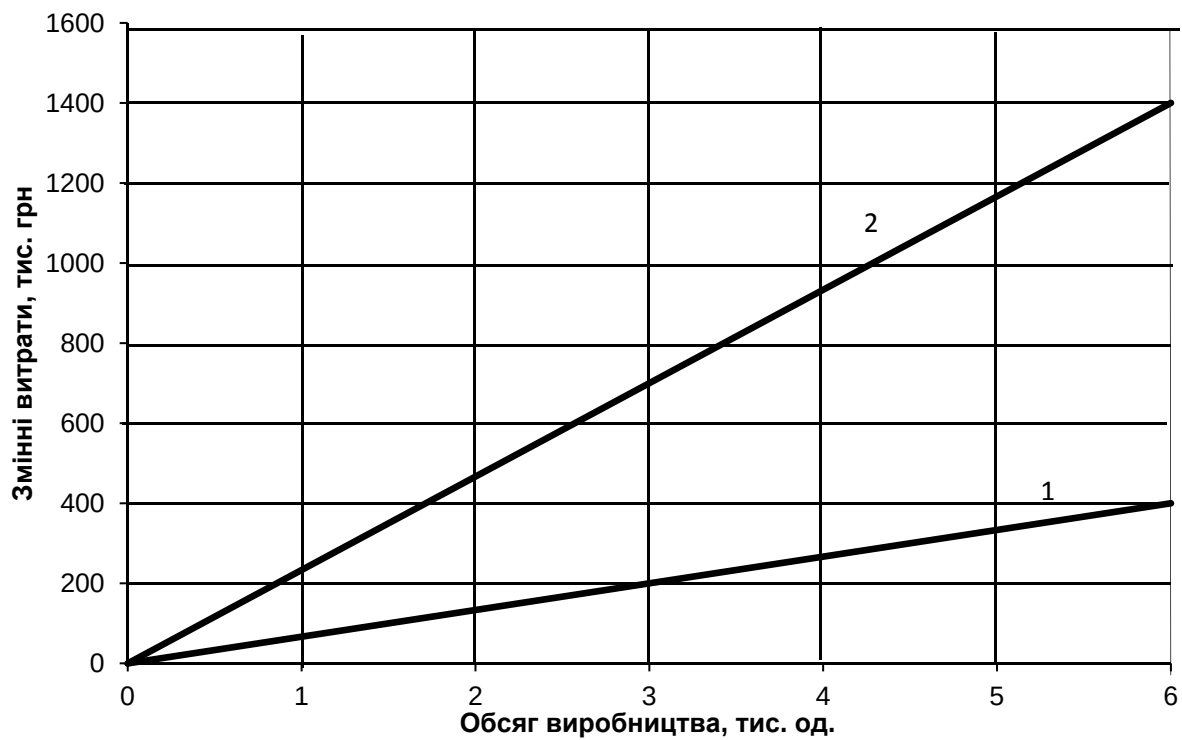

Рис. 5.2. Графік змінних витрат

Таблиця 5.1

Залежність змінних і постійних витрат від обсягу виробництва (збуту)
у релевантному діапазоні

Обсяг виробництва (збуту)	Змінні витрати		Постійні витрати	
	Сумарні	На одиницю продукції	Сумарні	На одиницю продукції
Збільшується	Збільшуються	Не змінюються	Не змінюються	Зменшуються
Зменшується	Зменшуються	Не змінюються	Не змінюються	Збільшуються

У малому бізнесі змінні й постійні витрати можна визначити за умови, якщо в бухгалтерській звітності систематично ведуть запис про доходи і витрати за певний період часу (метод максимальної й мінімальної точок). Із таблиці доходів і витрат вибирають найбільші й найменші їхні величини, обчислюють окремо різницю між доходами і витратами. Якщо поділити різницю витрат на різницю доходів, то можна приблизно визначити частку змінних витрат у загальній сумі доходів. Відповідно, віднімаючи ці частки від одиниці, можна одержати частку постійних витрат у загальній сумі доходів.

Оскільки обчислення витрат базується на минулих даних, то у разі інфляції треба зіставити ці дані за кілька місяців. Метод максимальної й мінімальної точок можна успішно використовувати і на великому підприємстві, особливо у період найбільшого й найменшого обсягів виробництва. Крім зазначеного методу використовують ще два методи диференціації витрат – графічний (статистичний) і найменших квадратів, але детально вони розглядатимуться в курсі «Фінансовий менеджмент».

У зв'язку з тим, що аналіз “Витрати – Обсяг – Прибуток” потребує поділу витрат на змінні й постійні, при аналітичних розрахунках необхідно відокремлювати одні витрати від інших за допомогою проміжного фінансового результату діяльності підприємства, який називають валовою маржею, тобто різницею між виручкою та змінними витратами.

Одне з головних завдань менеджменту – максимізація валової маржі, оскільки вона є джерелом покриття постійних витрат і формування прибутку.

Ці завдання вирішують шляхом операційного, або маржинального, аналізу, в процесі якого визначають силу дії операційного важеля, поріг рентабельності й запас фінансової міцності. У табл. 5.2 наведено формули для обчислення зазначених параметрів.

Таблиця 5.2

Формули для розрахунку основних параметрів при операційному аналізі

№ п/п	Найменування параметра	Умовне позначен- ня	Розрахункова формула
1	Валова маржа, грн	B, B'	$B = A - V, \quad (5.1)$ де A – виручка від реалізації одиниці товару, грн; V – змінні витрати на одиницю товару, грн; B – валова маржа від реалізації одиниці товару, грн; B' – підсумкова валова маржа, $B' = K \cdot B$, грн; K – кількість одиниць реалізованого товару, шт.
2	Коефіцієнт валової маржі	C	$C = \frac{B}{A} \quad (5.2)$
	Процент валової маржі, %	C	$C = \frac{B}{A} \cdot 100$
3	Постійні витрати, грн	D	Сума постійних витрат
4	Поріг рентабельності, грн	E	$E = \frac{D}{C} \quad (5.3)$
	Те ж саме у натуральних одиницях – порогова кількість товару (шт.)	E'	$E' = \frac{D}{B}; \quad E' = \frac{E}{A} \quad (5.4)$
5	Запас фінансової міцності: у гривнях	F	$F = A - E \quad (5.5)$
	у процентах до виручки	G	$G = \frac{F}{A} \cdot 100 \quad (5.6)$
6	Прибуток, грн	H	$H = F \cdot C \quad (5.7)$ $H = A - [D + V] \quad (5.8)$
7	Сила дії операційного важеля	I	$I = \frac{B}{H} \quad (5.9)$

Поріг рентабельності ще називають точкою беззбитковості, яку зручно визначати графічним методом (рис. 5.3, 5.4).

Існує два види графічного методу. Перший метод полягає у визначенні точки беззбитковості за залежністю виручки від обсягу виробництва (продажів) (див. рис. 5.3) у такій послідовності:

1. Задають довільно обсяг реалізації K (наприклад, 500 шт.), обчислюють виручку A , що відповідає цьому обсягу реалізації (наприклад, 3500 грн), і відмічають точку 1. Пряма, яка проходить через початок координат і знайдену точку, буде графіком залежності виручки від обсягу реалізації.

2. На вертикальній осі відмічають точку 2, що відповідає сумі постійних витрат (наприклад, 1500 грн), і проводять пряму 2-3, яка буде графіком постійних витрат.

3. Обчислюють змінні витрати для заданого обсягу реалізації (500 шт.), наприклад 1000 грн, і додають їх до постійних витрат. Для визначення сумарних витрат, наприклад у сумі 2500 грн, знаходять точку 4. З'єднуючи точки 2 і 4, одержують графік сумарних витрат.

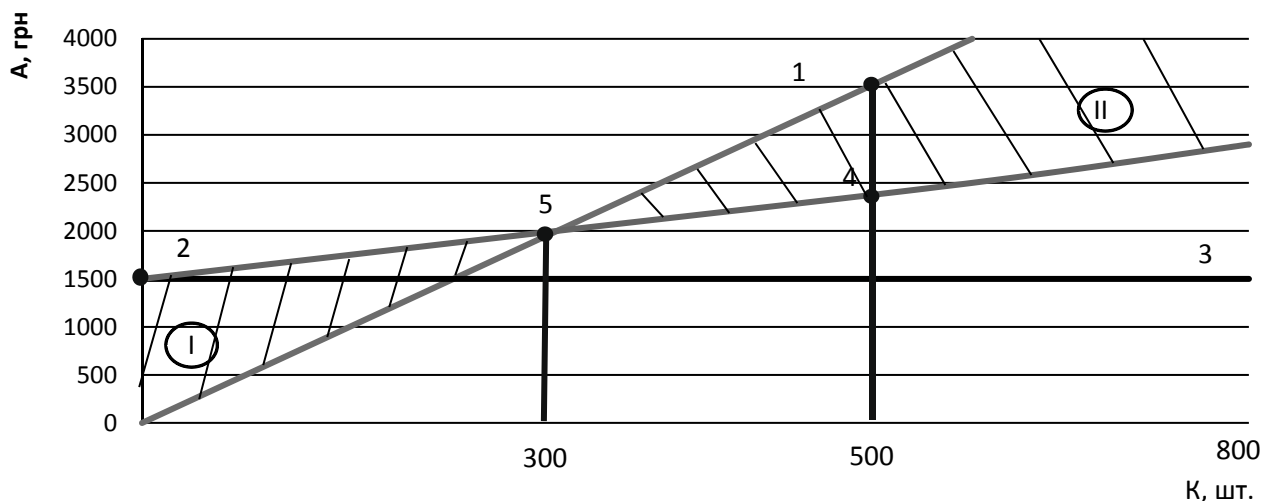

Рис. 5.3. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через виручку)

4. Поріг рентабельності визначають за умови, якщо виручка від реалізації дорівнює сумарним витратам. Ця умова забезпечується у точці 5, де лінія виручки перетинається з графіком сумарних витрат. Ця точка відповідає обсягу реалізації (300 шт.).

Область I, розташована ліворуч від точки 5, буде зоною збитків, а область II, розташована праворуч від точки 5, – зоною прибутків.

Другий вид графічного методу зображено на рис. 5.4. У цьому випадку горизонтальна вісь збігається з лінією беззбитковості. Точка беззбитковості 3 знаходиться на перетині лінії, що з'єднує точку

запланованого прибутку для заданого фізичного обсягу продажів 2, наприклад 500 шт. (прибуток 3000 грн), і точку постійних витрат 1, наприклад (-2000) грн, з горизонтальною віссю (лінією беззбитковості).

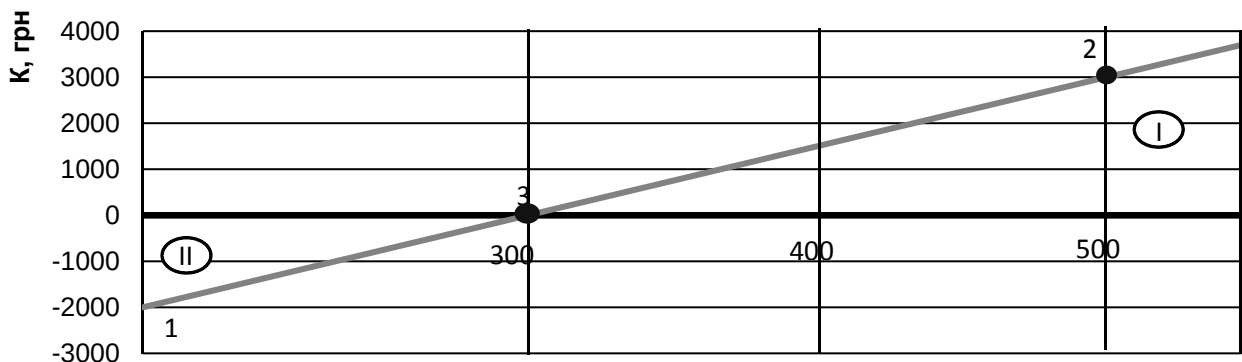

Рис. 5.4. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через прибуток)

Запас фінансової міцності показує, яке можливе зменшення суми виручки може витримати бізнес, перш ніж почне зазнавати збитків. Великий запас фінансової міцності є демпфером, а малий — застереженням. Процентне значення запасу фінансової міцності використовують у фінансовому менеджменті для оцінювання ступеня ризику бізнес-плану. Чим нижчий цей процент, тим вищий ризик.

Таким чином, щоб з'ясувати, яким буде запас фінансової міцності, треба визначити перевищення фактичної виручки від реалізації над порогом рентабельності.

Сила дії операційного важеля показує, скільки процентів зміни прибутку дає кожний процент зміни виручки. Наприклад, якщо зі збільшенням обсягу продажу сума виручки збільшилася на 10 %, а сила операційного важеля при цьому дорівнює двом одиницям (обчислюється за формулою (5.9)), то прибуток повинен збільшитися на 20 %.

Нижче наведено приклад операційного аналізу.

Вихідні дані. Бізнесмен продає книжки по 3,5 грн/шт., а купує їх на оптовому ринку за 2,1 грн/шт. Оренда торговельної палатки і ринковий збір становлять 700 грн за місяць. Знайти поріг рентабельності.

Розв'язання. Згідно з даними табл. 5.2 обчислюємо такі показники:

— валова маржа

$$B = A - V = 3,5 - 2,2 = 1,4 \text{ грн/шт.};$$

— коефіцієнт валової маржі

$$C = \frac{B}{A} = \frac{1,4}{3,5} = 0,4;$$

– поріг рентабельності у вартісному вираженні

$$E = \frac{D}{C} = \frac{700}{0,4} = 1750 \text{ грн};$$

– поріг рентабельності у натуральних одиницях

$$E' = \frac{D}{B} = \frac{700}{1,4} = 500 \text{ шт.}$$

Це означає, що для того, щоб зробити свій бізнес беззбитковим, слід за місяць продавати як мінімум 500 книжок і отримувати за них 1750 грн.

Розв'язати цю задачу можна також за допомогою рівняння (5.3):

– поріг рентабельності

$$E = \frac{700}{3,5 - 2,1} = 1750 \text{ грн};$$

– порогова кількість товару

$$E' = \frac{1750}{3,5} = 500 \text{ шт.}$$

6. ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ БЕЗЗБИТКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Найбільший інтерес становить визначення обсягу виробництва (продажів), який забезпечує досягнення заданого прибутку.

Із рівняння (5.8) випливає, що

$$H+D = A-V. \quad (5.10)$$

Якщо праву частину цього виразу, тобто валову маржу одиниці товару, помножити на кількість продажів K , то одержимо рівняння для визначення прибутку після реалізації певної кількості товарів:

$$H+D = (A-V) \cdot K, \quad (5.11)$$

звідки

$$K = \frac{H+D}{A-V}. \quad (5.12)$$

Іншими словами, щоб визначити кількість продукції, яку необхідно реалізувати для забезпечення заданого прибутку, треба суму цього прибутку і постійних витрат поділити на валову маржу одиниці продукції.

Усі наведені вище міркування стосувалися випадків, коли підприємство виготовляє продукцію одного найменування (наприклад, літаки, авіадвигуни, автомобілі, телевізори тощо). Однак у практиці малого бізнесу, особливо при виготовленні споживчої продукції та продуктів харчування, виникає проблема оцінювання порога рентабельності кожного продукту й підприємства в цілому.

Існує два основні методи вирішення цієї проблеми:

- з використанням осереднених значень валової маржі;
- з використанням принципу пропорційного розподілу постійних витрат.

Алгоритм розрахунку порога рентабельності за першим методом:

Крок 1. Обчислюють валову маржу одиниці товару:

$$\bar{B}_i = \bar{A}_i - \bar{V}_i.$$

Крок 2. Розраховують заплановану валову маржу на весь обсяг реалізації:

$$B_i = \sum \bar{B}_i \cdot K_i.$$

Крок 3. Знаходять середнє значення валової маржі:

$$B_{cp} = \frac{\sum B_i}{\sum K_i}.$$

Крок 4. Обчислюють поріг рентабельності всіх виробів у цілому для підприємства:

$$E'_0 = \frac{D}{B_{cp}}.$$

Крок 5. Визначають пороги рентабельності кожного виробу в натуральних одиницях:

$$E'_i = E'_0 \frac{K_i}{\sum K_i}.$$

Крок 6. Знаходять пороги рентабельності кожного виробу у вартісному вираженні:

$$E_i = E'_i \cdot \bar{A}_i.$$

Крок 7. Визначають поріг рентабельності у вартісному вираженні для підприємства в цілому:

$$E_0 = \sum E_i.$$

Алгоритм обчислення порога рентабельності за другим методом:

Крок 1. Розраховують виручку від реалізації кожного виробу і загальну виручку:

$$A_i = \bar{A}_i \cdot K_i, \quad A_0 = \sum \bar{A}_i \cdot K_i.$$

Крок 2. Обчислюють загальні змінні витрати:

$$V_i = \bar{V}_i \cdot K_i, \quad V = \sum \bar{V}_i \cdot K_i.$$

Крок 3. Визначають валову маржу для кожного виробу і підсумкову валову маржу:

$$\bar{B}_i = \bar{A}_i - \bar{V}_i, \quad B_0 = \sum \bar{B}_i.$$

Крок 4. Знаходять середнє значення коефіцієнта валової маржі:

$$C_0 = \frac{B_0}{A_0}.$$

Крок 5. Обчислюють частки постійних витрат для кожного виробу:

$$D_i = D \frac{A_i}{\sum A_i}.$$

Крок 6. Визначають поріг рентабельності у вартісному вираженні для підприємства в цілому:

$$E_0 = \frac{D}{C_0}.$$

Крок 7. Знаходять пороги рентабельності для кожного виробу в грошових одиницях:

$$E_i = \frac{D_i}{C_i} = \frac{D_i \cdot A_i}{B_i}.$$

Крок 8. Визначають пороги рентабельності для кожного виробу в натуральних одиницях:

$$E'_i = \frac{E_i}{A_i}.$$

Сформулюємо декілька правил, які стосуються управління беззбитковою діяльністю підприємства:

- при підвищенні ціни реалізації знижується поріг рентабельності, оскільки величина валової маржі на одиницю товару збільшується;
- зі збільшення змінних витрат підвищується поріг рентабельності, оскільки зменшується валова маржа на одиницю товару;
- при збільшенні постійних витрат підвищується поріг рентабельності.

Розглянемо ще декілька параметрів, які використовують для визначення того, чи є діяльність підприємства беззбитковою. Це запас фінансової міцності (формули (5.5), (5.6)) і сила впливу операційного важеля (формула (5.9)).

Величина запасу фінансової міцності дає можливість оперативно оцінювати фінансовий стан підприємства. Дійсно, якщо є дані про суму виручки, то, знаючи поріг рентабельності, легко можна обчислити запас фінансової міцності для кожного операційного дня і зробити висновки про динаміку фінансового стану підприємства.

Іншою, не менш важливою, функцією цього показника є можливість керувати номенклатурною політикою підприємства.

На практиці мають місце випадки, коли не всі вироби підприємства є рентабельними (тобто самі по собі вони не забезпечують досягнення порога рентабельності). У такому разі можливість реалізації

нерентабельних товарів перевіряють шляхом обчислення запасу фінансової міцності при реалізації тільки рентабельних товарів і рентабельних товарів сумісно з нерентабельними. При цьому вибирають варіант з більш високим запасом фінансової міцності.

Інший показник – сила впливу операційного важеля – дає можливість відслідковувати взаємозв'язок виручки і прибутку. Він показує, на скільки відсотків змінюється прибуток при зміні виручки на один відсоток:

$$\Delta H = I \cdot \Delta A. \quad (5.13)$$

Із формули (5.13) випливає, що будь-яке змінювання виручки завжди спричиняє більш сильне змінювання прибутку. У цьому проявляється ефект операційного (виробничого або господарського) важеля.

Цей ефект обумовлюється різним ступенем впливу динаміки постійних і змінних витрат при змінюванні обсягів виробництва.

Чим вищим буде рівень постійних витрат, тим більшою буде сила дії операційного важеля, тобто для високооснащених підприємств (вартість основних засобів яких є великою) цей показник буде більш значним, що забезпечить більш високі темпи зростання прибутку. Однак при зменшенні попиту й обсягів реалізації такими ж самими темпами буде зменшуватися прибуток. Таким чином, операційний важіль є індикатором рівня постійних витрат і, отже, рівня підприємницького ризику.

7. КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Структура вищої освіти в Україні.
2. Основні особливості Закону України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 р.
3. Особливості Болонського процесу як сучасної тенденції розвитку і реформування вищої освіти.
4. Особливості шкали оцінювання знань студентів у системі ECTS.
5. Проблеми, які слід вирішити в Україні з метою інтеграції до Європейського освітнього процесу.
6. Особливості напрямів підготовки в галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво».
7. Основні цикли освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів.
8. Основні навчальні дисципліни нормативної частини освітньо-професійної програми.
9. Основні навчальні дисципліни напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит».
10. Основні професійні групи спеціалістів і первинні показники економістів зі спеціальності «Фінанси і кредит».
11. Основні потреби людини, що формують основні напрями економічної діяльності (піраміда Маслоу).

12. Схема виробничого процесу (експлуатаційного циклу).
13. Типова організаційна структура керування підприємством та відділи і служби – місця роботи майбутніх спеціалістів-фінансистів.
14. Охарактеризуйте схему ринкової економіки.
15. Спрощена модель господарської діяльності з оподаткуванням прибутку.
16. У чому відмінність між виручкою і прибутком від реалізації?
17. Структура балансового прибутку.
18. Чистий прибуток і його призначення.
19. Постійні, змінні й змішані витрати. Принципи розподілу витрат.
20. Залежність постійних і змінних витрат від обсягу виробництва (збуту продукції).
21. Поріг рентабельності й методика його визначення у вартісному вираженні й натуральних одиницях.
22. Запас фінансової міцності та його використання під час фінансового моніторингу діяльності підприємства.
23. Прибуток і методика його обчислення.
24. Сила дії операційного важеля та його використання під час аналізу фінансового стану підприємства.
25. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через виручку).
26. Визначення точки беззбитковості графічним методом (через прибуток).
27. Розрахунок порога рентабельності при виробництві різних виробів (через осереднену валову маржу).
28. Розрахунок порога рентабельності при виробництві різних виробів (через частки постійних витрат).
29. Основні правила управління беззбитковою діяльністю.

8. ТИПОВІ ЗАДАЧІ З ОСНОВ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Задача № 1

Ви займаєтесь книжковим бізнесом: продаєте книжку за ціною 3,5 грн/шт., а купуєте її на оптовому ринку за ціною 2,1 грн/шт. Оренда торговельного місця та інші разові витрати становлять 700 грн/міс.

Визначити поріг рентабельності в гривнях E і натуральних одиницях E' .

Відповідь: $E = 1750$ грн; $E' = 500$ шт.

Задача № 2

Для умов задачі № 1 орендна плата збільшилася на 50 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 2625$ грн; $E' = 750$ шт.

Задача № 3

Для умов задачі № 1 ціна продажу збільшилася на 10 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 1540$ грн; $E' = 400$ шт.

Задача № 4

Для умов задачі № 1 закупівельна ціна збільшилася на 13,33 %.

Знайти E і E' .

Відповідь: $E = 2187$ грн; $E' = 625$ шт.

Задача № 5

Для умов задачі № 1 визначити, скільки треба продати книжок, щоб забезпечити прибуток у сумі 490 грн/міс.

Відповідь: $K = 850$ шт.

Задача № 6

Для умов задачі № 1 визначити, який запас фінансової міцності має бізнес, якщо сума прибутку становить 490 грн/міс.

Відповідь: $F = 1225$ грн; $G = 41$ %.

Задача № 7

Побудувати графік залежності виручки від сумарних втрат при різних обсягах продажів, знайти точку беззбитковості й поріг рентабельності для умов задачі № 1.

Задача № 8

Побудувати графік залежності прибутку від обсягу продажів, знайти точку беззбитковості й поріг рентабельності для умов задачі № 1.

Задача № 9

Виручка підприємства становить 40 000 грн, змінні витрати – 31 000 грн, постійні витрати – 3000 грн. Необхідно збільшити виручку на 10 %. Знайти зміну прибутку. Задачу розв'язати двома методами (прямим і з урахуванням сили впливу операційного важеля).

Відповідь: прибуток збільшиться на 15 %.

Задача № 10

Підприємство випускає авіаційні агрегати за ціною 230 тис. грн/шт., питомі змінні витрати становлять 180 тис. грн. Постійні витрати дорівнюють 550 000 тис. грн.

Знайти поріг рентабельності для заданих умов і після збільшення постійних витрат на 8 %.

Відповідь: 11000 шт.; 11880 шт.

Задача № 11

Для умов задачі № 9 заповнити таку таблицю:

№ п/п	Показник	Вихідний варіант	Новий варіант з 10 %-ним зростанням виручки
1	Виручка, грн	40 000	
2	Змінні витрати, грн	31 000	
3	Валова маржа, грн		
4	Коефіцієнт валової маржі		
5	Постійні витрати, грн	3000	
6	Поріг рентабельності, грн		
7	Запас фінансової міцності		
8	Прибуток		
9	Сила впливу операційного важеля		

Задача № 12

У першому кварталі питомі змінні витрати становили 95 тис. грн, ціна одиниці продукції – 125 тис. грн, загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У другому кварталі ціни на сировину зросли на 10 %.

Визначити, як зміна цін на сировину вплинула на поріг рентабельності.

Відповідь: поріг рентабельності збільшився на 15 виробів.

Задача № 13

Ціна виробу, яка становила 200 тис. грн, у другому кварталі збільшилася на 10 %. Постійні витрати дорівнюють 2000 тис. грн, а питомі змінні витрати – 60 тис. грн.

Як зміна ціни вплинула на поріг рентабельності?

Відповідь: поріг рентабельності зменшився на два вироби.

Задача № 14

У першому кварталі було виготовлено 10 000 виробів за ціною 70 тис. грн за одиницю. Постійні витрати становлять 160 000 тис. грн, а питомі змінні витрати – 50 тис. грн. У другому кварталі планується збільшити прибуток на 8 %.

Скільки треба додатково виробити продукції, щоб збільшити прибуток на 8 %?

Відповідь: 160 виробів.

Задача № 15

Вирішено продавати 400 книжок за ціною 3,5 грн/шт. (ціна придбання – 2,1 грн/шт.) і 500 книжок за ціною 6 грн/шт. (ціна придбання – 3,92 грн/шт.).

Знайти спільний поріг рентабельності й поріг рентабельності кожної книжки (через середній коефіцієнт валової маржі).

Відповідь: $E' = 394$ шт.; $E'_1 = 175$ шт.; $E'_2 = 219$ шт.

Задача № 16

Для умов задачі № 15 знайти спільний поріг рентабельності й поріг рентабельності кожної книжки (через частку постійних витрат у загальній виручці підприємства).

Відповідь: $E' = 1930$ шт.; $E'_1 = 560$ шт.; $E'_2 = 1370$ шт.

Задача № 17

Для умов задачі № 15 визначити, що вигідніше – торгувати однією чи двома книжками.

Відповідь: вигідніше торгувати двома книжками, оскільки запас фінансової міцності при цьому становить 56 %. При торгівлі першою книжкою будуть збитки, а при торгівлі другою книжкою запас фінансової міцності дорівнюватиме лише 32,8 %.

Задача № 18

Визначити структуру витрат підприємства, якщо найбільші витрати припадали на січень і становили 18 млн грн, а найменші – на березень і становили 15 млн грн. Доходи відповідно дорівнювали 25 і 20 млн грн.

Відповідь: відношення змінних витрат до постійних становить 1,5.

Для розв'язання задач № 19 – 22 скористайтесь такими рекомендаціями.

Для забезпечення постійного результату (незмінного прибутку) при зміні одного з елементів операційного аналізу необхідно визначити відповідний обсяг реалізації (кількість продажів K_0):

а) при зміні ціни реалізації

$$K_0 = \frac{\text{Вихідна валова маржа}}{\text{Новий коефіцієнт валової маржі}} : \text{Нова ціна реалізації};$$

б) при зміні величини постійних витрат

$$K_0 = \frac{\text{Нова валова маржа}}{\text{Вихідний коефіцієнт валової маржі}} : \text{Вихідна ціна реалізації};$$

в) при зміні величини змінних витрат

$$K_0 = \frac{\text{Вихідна валова маржа}}{\text{Новий коефіцієнт валової маржі}} : \text{Вихідна ціна реалізації}.$$

Задача № 19

Підприємство випускає 100 тис. приладів за ціною реалізації 2570 грн/шт. Змінні витрати становлять 1800 грн/шт., постійні витрати – 38,5 млн грн.

Знайти обсяг випуску, який забезпечить незмінний прибуток при збільшенні ціни реалізації на 10 %.

Відповідь: 75 тис. шт.

Задача № 20

Для умов задачі № 19 оцінити вплив зниження змінних витрат на 10 %, тобто знайти обсяг реалізації, який забезпечить незмінний прибуток.

Відповідь: 81 тис. шт.

Задача № 21

Для умов задачі № 19 оцінити вплив зниження постійних витрат на 10 %, тобто знайти новий обсяг реалізації, який забезпечить незмінний прибуток.

Відповідь: 95 тис. шт.

Задача № 22

Для умов задачі № 19 знайти прибуток при збільшенні обсягу реалізації на 10 %, використовуючи формулу для визначення сили дії операційного важеля.

Відповідь: 46,2 млн грн.

Задача № 23

Для умов задачі № 19 знайти поріг рентабельності випуску приладів.

Відповідь: $E = 128,3$ млн грн; $E' = 50$ тис. шт.

Задача № 24

Для умов задачі № 19 знайти запас фінансової міцності підприємства.

Відповідь: $F = 128,7$ млн грн; $G = 50$ %.

Задача № 25

Навести доказ того, що валова маржа дорівнює сумі постійних витрат і прибутку.

9. МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота складається з двох частин: реферату й аналітичного розділу.

Контрольна робота повинна мати таку структуру:

1. Вступ.
2. Основна частина – реферат (теми рефератів наведено в Додатку А).
3. Аналітична частина (бізнес-ідея).
4. Висновок.
5. Список використаної літератури.
6. Зміст.

У вступі (1 – 1,5 с.) висвітлюють актуальність теми реферату і основні проблеми, що потребують вирішення.

В основній частині (10 – 15 с.) викладають головні проблеми заданої теми. Текст основної частини зазвичай поділяють на три-чотири розділи, які мають самостійне значення, тобто висвітлюють те чи інше питання. Наприклад, для теми “Система оподаткування в Україні” можна рекомендувати такі розділи: «Суть та основні функції податкової системи»; «Структура податків»; «Методика розрахунку податків»; «Приклад обчислення двох-трьох видів податків для конкретних умов» і т. ін.

В аналітичній частині контрольної роботи обґрунтовують конкретну бізнес-ідею, яка потребує первинних навичок з організації підприємницької діяльності. Під час виконання цієї частини контрольної роботи студенти заочного відділення повинні використовувати матеріали конкретного регіону, району, міста або підприємства, на якому вони працюють.

Типова структура аналітичної частини контрольної роботи:

1. Назви регіону (району, міста) і підприємства, які вибрано для аналізу (для студентів заочників доцільно аналізувати підприємство, на якому вони працюють).

2. Коротка економіко-географічна характеристика регіону (площа, кількість населення, перелік основних підприємств, рівень розвитку малого бізнесу).

3. Техніко-економічна характеристика підприємства, вибраного для аналізу (або для якого можна зібрати відповідні дані), і особливості продукції, що випускається (призначення, технічні характеристики, ціна, конкурентоспроможність з аналогами).

4. Бізнес-ідея, запропонована Вами (новий товар, послуга або торговельна операція), її характеристика:

- ідея товару (послуги);
- продукція, що виробляється;
- покупці запропонованої продукції (послуги);
- оцінка постійних витрат (орієнтовно);
- оцінка змінних витрат на одиницю продукції (орієнтовно);
- розрахунок порога рентабельності випуску або реалізації запропонованого товару, послуги (орієнтовно);
- розрахунок орієнтованого терміну окупності вкладених коштів.

5. Аргументація вибору Вами майбутньої спеціальності.

Текст аналітичної частини (обсягом до 8 с.) оформлюють в одній з рефератом пояснювальної записці. Пояснювальна записка має титульний лист, форму якого наведено в Додатку Б.

У висновку (близько 1 с.) підсумовують результати роботи над рефератом та аналітичною частиною і зазначають рівень висвітлення поставлених проблем.

Список використаної літератури розміщують після висновку. Він складається з назв літературних джерел, які подають у порядку їх

використання в тексті. При цьому всі джерела нумерують арабськими цифрами, а в тексті реферату посилання на них дають у квадратних дужках, наприклад: посилання на перше джерело у списку має вигляд [1], на друге – [2] і т.д.

У *змісті* наводять назви всіх розділів із номерами сторінок, починаючи зі вступу і закінчуючи списком використаної літератури.

У Додатку В подано понад 250 фінансово-економічних термінів, запозичених зі “Словника термінів ринкової економіки” [15].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Про вищу освіту: Закон України від 16.10.2012 5460-VI // ВВР. – 2002. – № 20. – Ст. 134. – 19 с.
2. Основні новації Закону України «Про вищу освіту», ухваленного Верховною Радою 01.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmti.gov.ua.
3. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальностями напряму 0501 «Економіка і підприємництво». Галузевий стандарт вищої освіти України. – К.: КНЕУ, 2006. – 124 с.
4. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра в галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво», затверджена Міністерством освіти і науки України 2.02.2010 р. – К.: КНЕУ, 2010. – 12 с.
5. Освітньо-професійна програма підготовки магістра за спеціальностями галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво». Галузевий стандарт вищої освіти України. – К.: КНЕУ, 2013. – 103 с.
6. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www/dk003.com.
7. Вища освіта України і Болонський процес [Текст]: навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін., за ред. В. Г. Кременя. – Т.: Навч. книга – Богдан, 2004. – 384 с.
8. Божко, В. П. Вступ до фаху за спеціальністю «Фінанси» [Текст]: навч. посіб. / В. П. Божко. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2001. – 78 с.
9. Внукова, Н. М. Фінанси: вступ до фаху [Текст]: навч. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко. – Х.: Бурун І. К., 2005. – 352 с.
10. Божко, В. П. Методический подход к проблеме оценки качества жизни [Текст] / В. П. Божко, И. Ю. Карацева // Бізнес інформ. – 2012. – № 2. – С. 4 – 7.
11. Шеремет, А. Д. Методика финансового анализа [Текст] / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М.: ИНФРА – М, 1996. – 176 с.
12. Практикум по финансовому менеджменту: учебно-деловые ситуации, задачи и решения [Текст] / под ред. Е. С. Стояновой. – М.: Перспектива, 1997. – 140 с.
13. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1027 с.
14. Мескон, М. Х. Основы менеджмента [Текст]: пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
15. Словник термінів ринкової економіки [Текст] / за заг. ред. В. І. Науменка. – К.: Глобус, 1996. – 288 с.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ З ДИСЦИПЛІНИ “ВСТУП ДО ФАХУ”

1. Фінанси. Функції фінансів.
2. Формування фінансової системи.
3. Бюджет і бюджетна система в Україні.
4. Позабюджетні фонди.
5. Організація, функції та види страхування.
6. Фінансовий механізм управління підприємством.
7. Прибуток. Роль прибутку в умовах розвитку підприємства.
8. Фактори, що впливають на величину прибутку.
9. Визначення валового прибутку підприємства.
10. Система оподаткування в Україні.
11. Соціально-економічна суть податків.
12. Види податків і методика їх обчислення.
13. Податок на додану вартість.
14. Оборотні засоби підприємства та джерела їх формування.
15. Інвестиційна політика підприємства. Джерела та методика інвестування.
16. Бізнес-план і його роль під час оцінювання інвестиційних проектів.
17. Фінансові аспекти розроблення бізнес-плану підприємства.
18. Фінансові причини виникнення неспроможності підприємства та її показники.
19. Методи фінансового оздоровлення підприємства.
20. Особливості фінансів акціонерних товариств.
21. Основні засоби створення та діяльності акціонерних товариств і роль фінансів.
22. Капітал, прибуток, цінні папери акціонерних товариств.
23. Фінансові питання реорганізації та ліквідації акціонерних товариств.
24. Суть фінансового аналізу на підприємстві. Фінансовий, кредитний і касовий плани.
25. Фінансова стратегія підприємства.
26. Розроблення пропозицій щодо формування фінансової стратегії підприємства.
27. Ринкова система економіки.
28. Суб'єкти ринкової економіки та форми організації підприємства.
29. Попит і пропозиція. Рівноважна ринкова ціна.
30. Еластичність попиту і пропозиції. Практичне використання показників еластичності.
31. Попит і пропозиція граничної корисності.
32. Антимонопольна політика.

33. Економічні й бухгалтерські витрати виробництва. Закон спадної продуктивності.
34. Економічний і бухгалтерський прибуток. Умови максимізації прибутку і мінімізації збитку.
35. Рівноважна ціна й ефективність виробництва. Ціна та граничні витрати.
36. Аналітична база ціноутворення.
37. Фактори виробництва, супутній прибуток. Граничний продукт і теорія розподілу.
38. Заробітна плата і граничний продукт.
39. Дохід на капітал і чиста продуктивність капіталу. Вибір варіантів капіталовкладень. Процент на капітал і дисконтування.
40. Оптимальне співвідношення факторів виробництва. Прибуток та його стимулююча роль.
41. Розподіл доходів між групами населення. Індивідуальний і сімейний доходи.
42. Гроші та їхні функції. Грошовий ринок. Процентна ставка.
43. Банківська система України. Функції центрального банку та комерційних банків.
44. Інструменти кредитно-грошової політики ЦБ. Політика дешевих і дорогих грошей.
45. Бюджетна система України.
46. Податки як основне джерело бюджету. Принципи оподаткування. Види податків.
47. Схема економічного циклу. Піднесення і спадання.
48. Зайнятість і безробіття.
49. Інфляція та її види. Наслідки інфляції. Взаємозалежність інфляції та зайнятості.
50. Економічна політика в умовах безробіття й інфляції.
51. Сукупний попит і сукупна пропозиція. Рівновага сукупного попиту й сукупної пропозиції.
52. Регулювання сукупного попиту. Фіскальна політика.
53. Кейнсіанство і регулювання попиту.
54. Монетарна політика та регулювання сукупного попиту.
55. Індустріальна політика та планування економіки.
56. Роль держави в змішаній економіці. Наслідки економічної реформи в Україні.
57. Міжнародний розподіл праці. Торговельний і платіжний баланси в міжнародній торгівлі.
58. Ринок іноземних валют. Валютні курси. Економічні наслідки зміни валютних курсів.

Додаток Б

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОГО ЛИСТА ПОЯСНЮВАЛЬНОЇ ЗАПИСКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра фінансів і аудиту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до контрольної роботи з дисципліни «Вступ до фаху»

ТЕМА: _____

Виконав(ла) студент (ка) групи _____

Перевірив _____

ХАРКІВ 20__ р.

СЛОВНИК ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

АВАЛЬ (фр.) – доручення за векселем, зроблене третьою особою у вигляді спеціального гарантійного запису, за яким особа, що його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання зобов'язань щодо оплати цього векселя.

АВАЛЬНИЙ КРЕДИТ застосовується комерційними банками як гарантійна послуга з метою покриття зобов'язання клієнта, якщо він не зможе виконати їх самостійно. Авальний кредит існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень: доручення за кредитом, гарантія платежу, гарантія постачання, гарантія надання позики, податкові, митні, судові доручення. Банківські гарантії покликані компенсувати різні види ризику господарських партнерів клієнта.

АВІЗО (іт.) – офіційне повідомлення, переважно про виконання розрахункової операції, яке один контрагент надсилає іншому.

АКТИВ (лат.) – частина бухгалтерського балансу підприємства (організації, установи), що на певну дату відображає всі наявні на підприємстві матеріальні цінності й кошти, а також їх розміщення й використання.

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ – операції, за допомогою яких банки розміщують власний і залучений капітал. До них належать кредитні операції й банківські інвестиції.

АКЦЕПТ (лат.) – згода на оплату грошових і товарних документів, оформлена відповідним записом на них; одна із форм безготівкових розрахунків між організаціями.

АКЦИЗ (фр.) – вид непрямого податку, здебільшого на товари та предмети широкого вжитку, що включаються до ціни відповідного товару або послуги.

АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА – організації, створені на основі добровільного погодження юридичних і фізичних осіб (у тому числі іноземних), що об'єднали свої кошти шляхом випуску акцій з метою здійснення господарської діяльності й отримання прибутку. А. т. є юридичними особами, мають повну господарську самостійність у питаннях вибору форми управління, реалізації продукції, встановлення цін і оплати праці, використання чистого прибутку, несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями всіма активами. А. т. можуть бути відкритими або закритими. Акції відкритого товариства можуть переходити від однієї особи до іншої без згоди інших акціонерів. Акції закритого товариства

можуть переходити від однієї особи до іншої за згодою більшості акціонерів.

АКЦІЯ (лат.) – цінний папір, що свідчить про участь його власника в акціонерному товаристві і його право одержувати певну частку (дивіденд) від прибутків цього товариства.

АНУЇТЕТ – певна грошова сума, яка щороку виплачується кредитору разом з відсотками в рахунок погашення одержаної позики.

АРБІТРАЖ (фр.) – 1. Спосіб вирішення спірних питань, що виникають між юридичними особами в процесі їхньої господарської діяльності через арбітрів (третейських суддів). Останні вибираються самими юридичними особами або призначаються за законом. 2. Відомчий або судовий орган, який розглядає майнові спори між юридичними особами.

АУДИТОРИ (лат.) – особи, що перевіряють стан фінансово-господарської діяльності акціонерних компаній, комерційних банків та інших суб'єктів ринкової економіки. Зазвичай перевірки здійснюються на основі угоди, укладеної з керівництвом цих установ.

БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ – зазначена в бухгалтерському балансі оцінка основних фондів та оборотних засобів у грошовому вираженні.

БАЛАНСОВИЙ ПРИБУТОК – відображена в бухгалтерському балансі загальна сума фактично одержаного прибутку від усіх видів виробничої та невиробничої діяльності підприємств.

БАНКИ (фр.) – установи, що акумулюють грошові кошти і нагромадження, надають кредити, здійснюють грошові розрахунки, облік векселів, емісію грошей та цінних паперів, операції із золотом, іноземною валютою та ін.

БАНКІВСЬКИЙ АКЦЕПТ – згода банку на оплату платіжних документів, форма гарантії їх оплати, яка оформляється у вигляді відповідного надпису банку-акцептанта.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ – основна форма кредиту, при якій грошові кошти надаються банками у тимчасове користування. Б. к. полягає у наданні банками грошей (готівкою й безготівкою) в позику юридичним і фізичним особам та державі.

БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ – вкладання банківських ресурсів зазвичай на тривалий строк. До Б. І. належать вкладення в акції, облігації та інші високоприбуткові папери. Б. І. являють собою непрямі вкладення банківських коштів в економіку і відображають рух фіктивного капіталу у формі інвестиційного портфеля банків.

БАНК-КОРЕСПОНДЕНТ – банк, що на підставі кореспондентського договору виконує доручення іншого банку за платежами та розрахунками.

БАНКОМАТ (англ.) – електронний термінальний пристрій, сполучений з банківським комп'ютером і призначений для одержання клієнтом готівки із свого рахунка, а також довідок про нього. Доступ до користування банкоматом забезпечується виданою банком спеціальною кредитною картою.

БАНКРУТСТВО (нім.) – установлена судом неспроможність боржника (підприємство, фірма, банк, інша організація) платити за своїми борговими зобов'язаннями.

БАР-КОД (англ.) – стандартизована система 10-цифрових чисел, яку наносять у вигляді коду на упаковку товарів для їх ідентифікації оптичними скануючими апаратами в касах магазинів.

БІЗНЕС (англ.) – комерційна, біржова або підприємницька діяльність, яка дає прибуток. Бізнесмен – комерсант, ділова людина.

БІРЖА (нім.) – організаційно оформлений, постійно функціонуючий ринок, на якому здійснюються торгівля цінними паперами і оптова торгівля товарами. Розрізняють фондову, товарну та валютну Б.

БРОКЕРИ (англ.) – посередники при укладанні угод між покупцями і продавцями цінних паперів, товарів, валют та інших цінностей. Діють на фондових і товарних біржах, валютних, страхових, фрахтових ринках за дорученням клієнтів. За виконання посередницьких функцій Б. отримують певну плату.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА – сукупність усіх бюджетів; формується відповідно до державного устрою і адміністративно-територіального поділу країни. Б. с., її структура, взаємозв'язок окремих бюджетів характеризують бюджетний устрій країни. Б. с. складається з центрального і місцевих бюджетів.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ – перевищення видатків державного бюджету над доходами, показник кризового стану державних фінансів, один з факторів розвитку інфляції. Причини появи і зростання дефіциту бюджету – посилення економічної нестабільності, скорочення надходжень до бюджету у зв'язку зі зниженням ефективності виробництва, безконтрольне зростання витрат із бюджету.

БЮДЖЕТНІ КРЕДИТИ – кошти, які видаються з бюджету на фінансування певних витрат і мають цільове призначення.

БЮДЖЕТНІ РЕСУРСИ – бюджетні кошти, що надходять до державного бюджету у вигляді його доходів і становлять значну частину централізованих фінансових ресурсів країни.

ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ – узагальнений економічний показник, розрахований у системі національних рахунків (СНР), за яким оцінюють кінцеві результати поточного виробництва в країні за певний проміжок часу. Являє собою суму доданої вартості, створеної у виробничій і невиробничій сферах, і спожитого основного капіталу у вигляді амортизації.

ВАЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ – узагальнюючий економічний показник, за яким оцінюють кінцеві результати поточної діяльності національної економіки за певний проміжок часу; складається з інституційних одиниць, які входять до нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, сектору державного управління, домашніх господарств, некомерційних організацій. В. н. п. відрізняється від валового внутрішнього продукту тим, що перший характеризує результати діяльності інституційних одиниць країни незалежно від їх територіального розміщення, а другий – тільки розміщених на території певної країни.

ВАЛЮТА (іт.) – грошова одиниця певної країни (долар, фунт стерлінгів, гривня тощо); тверда В. – валюта, яка є стійкою стосовно власного номіналу, а також курсів інших валют і забезпечена золотом або іншими цінностями; знецінена В. – валюта, яка знецінюється стосовно власного номіналу і стійких валют інших країн; конвертована (конвертабельна, оборотна) В. – валюта, яку без перешкод можна обміняти на іншу.

ВАЛЮТНА ВИРУЧКА – іноземна валюта, одержана від експорту товарів або послуг, виконання робіт в інших країнах, надання міжнародних кредитів, а також реалізації товарів, послуг і виконання робіт усередині країни за іноземну валюту.

ВАЛЮТНА ІНТЕРВЕНЦІЯ – втручання центрального банку в операції на валютному ринку для впливу на курс національної валюти. Здійснюється шляхом купівлі-продажу іноземної валюти: щоб підвищити курс національної валюти, центральний банк продає іноземну валюту, а щоб знизити його, – скуповує її.

ВАРТІСТЬ – економічна категорія, що виражає втілену і уречевлену суспільно необхідну працю. Існує в умовах товарного виробництва. Формою грошового вираження В. є ціна.

ВВІЗНЕ МИТО – різновид непрямих податків, які стягують митні органи з товарів іноземного походження, що ввозяться у країну.

ВЕКСЕЛЬ (нім.) – письмове боргове зобов'язання про сплату грошей певній особі у встановлений термін; вид цінних паперів.

ВЕНЧУРНІ ОПЕРАЦІЇ – операції інноваційних банків для кредитування та фінансування науково-технічних розробок і винаходів. Характеризуються підвищеним ступенем ризику.

ВИРУЧКА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ – сума грошових коштів, що надходять від платника на рахунок підприємства, організації за поставлені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги.

ВТОРИННИЙ РИНОК – обіг цінних паперів між особами, які не є первинними кредиторами і позичальниками; вторинна торгівля підтримується банками та спеціалізованими фірмами.

ГЕРБОВИЙ ЗБІР – особливий державний збір, що стягується при здійсненні низки офіційних операцій.

ГІПЕРІНФЛЯЦІЯ – надзвичайно високий рівень інфляції, різке зростання грошової маси в обігу і швидке зростання цін, що спричиняє значне знецінення грошової одиниці та порушення економічних зв'язків, зниження рівня життя людей.

ГРОШІ – економічна категорія, що означає специфічний товар, який виконує у суспільстві роль загального еквівалента. Обслуговують всі сфери економічних відносин і виконують при цьому п'ять функцій: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження вартості, світових грошей.

ГРОШОВИЙ ОБІГ – рух грошей у готівковій і безготівковій формах, внаслідок чого обслуговується кругообіг товарів і послуг у процесі розширеного відтворення. Сьогодні гроші надходять в обіг через механізм банківського кредитування економічних суб'єктів. Обслуговуючи різноманітні акти купівлі-продажу товарів та інші платежі, гроші постійно віддаляються від того місця, де вони вступили до сфери обігу, переходять від одного економічного суб'єкта до іншого. Гроші вилучаються з обігу при погашенні банківських позичок.

ГУДВІЛ – 1. Невідчутні активи фірми у вигляді невідчутного основного капіталу – різниці між балансовою ціною підприємства та його ринковою ціною. 2. Невідчутні активи фірми у вигляді ділового досвіду, постійної клієнтури і т. ін. 3. Передбачуване підвищення прибутковості фірми порівняно з підвищенням прибутковості аналогічних фірм.

ДЕБЕТ (лат.) – ліва сторона бухгалтерських рахунків, де відображають господарські операції. Запис кожної суми на Д. певного рахунка повторюють у кредиті інших рахунків, що зумовлено методом подвійного запису. Д. активних рахунків показує збільшення сум, які обліковують, а Д. пасивних рахунків – їх зменшення. В активно-пасивних рахунках Д. може вказувати як на збільшення, так і на зменшення коштів.

ДЕБІТОРИ (лат.) – юридичні або фізичні особи, які мають грошову або майнову заборгованість підприємству, організації, установі. Д. можуть бути: юридичні особи, які не сплатили вартість товарів, матеріалів, робіт, послуг за виданими авансами, отриманими векселями; фізичні особи, які не сплатили за отриманими позиками, авансами на відрядження та інші витрати.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ – сума боргів, не сплачених підприємству, організації, установі. Д. з. виникає в процесі господарської діяльності підприємств, організацій, установ, свідчить про вилучення коштів з їхнього обігу та використання дебіторами.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ (лат.) – знецінення національної грошової одиниці порівняно з іноземною валютою або міжнародними валютними одиницями.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДОХОДИ – офіційний документ, який громадяни подають до державної податкової інспекції про фактичні доходи від підприємницької діяльності, одержані суми гонорару та інші доходи, що підлягають оподаткуванню.

ДЕМЕРЕДЖ (англ.) – штраф за простоювання судна або вагона під час навантаження або розвантаження понад визначений договором час.

ДЕПОЗИТИ (лат.) – внески грошових коштів юридичних і фізичних осіб у банки.

ДЕПОЗИТНІ ОПЕРАЦІЇ – операції комерційних банків із залучення грошових коштів у внески та їх вкладання. Розрізняють пасивні й активні Д. о. Пасивні Д. о. – це залучення коштів підприємств, установ, банків і населення у строкові внески і до запитання. Пасивні Д. о. – це головне джерело банківських ресурсів. Активні Д. о. – це вкладання тимчасово вільних ресурсів одних банків в інших кредитних установах, у тому числі й в центральному банку. Внесення депозитів комерційними банками у центральний банк у межах обов'язкових резервів є одним із засобів регулювання сукупного грошового обігу країни.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ – сума заборгованості держави за наданими їй кредитами. Розрізняють внутрішній і зовнішній капітальний (за довгостроковими позиками) і поточний (погашення кредиту в поточному або найближчому бюджетному році) Д. б.

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ – сукупність кредитних відносин, в яких позичальником є держава, а кредиторами – юридичні або фізичні особи. У сфері міжнародного кредиту держава може бути як позичальником, так і кредитором. Призначенням Д. к. є мобілізація державою коштів для фінансування державних видатків, особливо коли державний бюджет є дефіцитним.

ДЕРЖАВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – облігації, казначейські векселі й інші державні зобов'язання, які випускають центральний уряд, місцеві органи влади або державні підприємства з метою розміщення позик і мобілізації грошових ресурсів. Більша частина державного боргу припадає на ринкові Д. ц. п. (наприклад, казначейські векселі, бони, ноти). Їх вільно продають і купують на фондовій біржі.

ДЕФЛЯЦІЯ (лат.) – процес стримування зростання економіки, скорочення грошової емісії та грошової маси в обігу. За своїм змістом і наслідками є протилежністю інфляції, а також складовою частиною антиінфляційних програм. Д. використовує фінансові та грошово-кредитні процеси: підвищення податків, скорочення бюджетних витрат, заморожування заробітної плати, підвищення ставок дисконтного процента й норм обов'язкових резервів комерційних банків, зменшення обсягів продажу й цінних паперів тощо.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ (лат.) – 1. Інвестування коштів у різні види цінних паперів з метою мінімізації ризику. 2. Розширення номенклатури товарів і послуг, що виробляє підприємство з метою зниження ризику можливих втрат капіталу та доходів від нього.

ДИВІДЕНД (лат.) – частка прибутку акціонерного товариства, який щорічно розподіляють серед акціонерів після сплати податків, здійснення відрахувань на розширення виробництва, поповнення резервів. Д. від звичайних акцій коливаються залежно від прибутку акціонерного товариства. Д. з привілейованих акцій сплачують у розмірі, встановленому заздалегідь як твердий процент від їхньої номінальної вартості.

ДИСКОНТ (англ.) – знижка. 1. Різниця між ціною в цей момент і ціною на момент покриття або ціною номіналу цінного папера; купівля фінансового інструменту до моменту його покриття за ціною, меншою за номінал. 2. Різниця між форвардним курсом і курсом при негайній поставці валюти. 3. Різниця між цінами на один і той самий товар з різними строками поставки. 4. Зниження ціни товару в разі невідповідності його якості, обумовленої контрактом. 5. Відхилення в бік зменшення від офіційного курсу валюти.

ДИСКОНТУВАННЯ – процедура, за допомогою якої обчислюють сьогоднішній аналог суми, що оплачується через певний строк при діючій нормі відсотка, тобто це процес визначення сьогоднішньої (поточної) вартості грошей, якщо відомо їхню майбутню вартість. Дисконтування капіталу здійснюється за формулою

$$K = \frac{K_t}{(1 + n)^t}, \text{ або } K = K_t \times a,$$

де K – поточна вартість капіталу, тобто з позицій вихідного періоду, коли було зроблено початковий внесок, грн;

K_t – вартість капіталу на кінець 1-го періоду часу, грн;
 n – коефіцієнт дисконтування (норма дохідності або процентна ставка), частки одиниць;
 t – фактор часу (кількість років або кількість оборотів капіталу);
 $a = \frac{1}{(1+n)^t}$ – дисконтуючий множник.

ДИСТРИБ'ЮТОР (лат.) – 1. Розподільна організація. 2. Оптова фірма, оптовий торговець. 3. Брокер, який розповсюджує цінні папери клієнтури. У міжнародних економічних відносинах Д. здійснює в основному операції з імпорту товарів, виступаючи як продавець на основі договору про право на продаж. Д. купує та реалізує товари від свого імені й за свої кошти, перебуваючи переважно у країні імпортера. Ексклюзивний Д. – дистриб'ютор, який одержує виключне право на здійснення операцій з певними товарами або цінними паперами на певному ринку.

ДИЛЕРИ (англ.) – члени фондової біржі (окремі особи та фірми) і банки, які займаються купівлею-продажем цінних паперів, валют, коштовних металів і діють від свого імені й за власні кошти. Д. можуть укладати угоди між собою, з брокерами, а також безпосередньо з клієнтами.

ДОМІЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ – вексель, який містить застереження про те, що він підлягає оплаті третьою особою (доміциліантом) у місці проживання платника або в іншому місці. Таке застереження робить на векселі векселедавець.

ДОРОЖНІЙ (ТУРИСТСЬКИЙ) ЧЕК – платіжний документ, який використовують головним чином як засіб міжнародних розрахунків неторгового характеру, однак у деяких країнах (США, Канада) його застосовують і у внутрішніх розрахунках для безготівкової оплати товарів і послуг. Д. ч. являє собою грошове зобов'язання (наказ) сплатити зазначену суму грошей власнику, чий зразок підпису пред'являється на Д. ч. у момент його продажу. Пред'являючи чек для оплати, його власник мусить повторно розписатись на ньому, що страхує власника на випадок втрати цього чека. Коли підписи ідентичні, провадиться оплата (купівля) Д. ч.

ДОХІД – кошти в грошовій або натуральній формі, одержані внаслідок підприємницької або будь-якої іншої діяльності.

ДОХІД ЗА ВКЛАДАМИ – одержує власник грошових коштів, внесених ним на зберігання в банк або іншу кредитну установу. Д. за в. виплачується у вигляді процентів або вигравів і не підлягає оподаткуванню.

ЕКАУТАНТ (англ.) – фінансист-бухгалтер, який займається аналізом фінансово-господарської діяльності фірми, а також виконує функції аудитора-контролера.

ЕКАУТИНГ – сфера бізнесу, яка пов'язана зі збиранням, обробленням, класифікацією, аналізом та оформленням різних видів фінансової інформації.

ЕКОНОМІКА (гр.) – 1. Сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і невиробничій сферах, тобто економічний базис певного суспільного ладу. 2. Господарство певної країни або його галузь. 3. Терміном Е. позначають науки, які вивчають специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (Е. транспорту, Е. праці й т. ін.).

“ЕКОНОМІКС” – сучасний напрямок економічної науки, згідно з яким економіка керується переважно ринком, законом попиту і пропозиції.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ – умовна назва грошових коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг. По суті Е. г. є кредитними грошами, які приводяться в рух не з допомогою паперових носіїв (банківських білетів, чеків, векселів), а завдяки впровадженню в сфері розрахунків комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Є найбільш прогресивним, економічним і зручним носієм грошових функцій.

ЕМІСІЯ (лат) – випуск банкнот, паперових грошей та цінних паперів державними установами або акціонерними товариствами. Банкноти випускають під забезпечення золотом (сріблом) і товарними вексями або під забезпечення казначейськими вексями і облігаціями державних позик, що перетворюють їх на різновид паперових грошей.

ЕМІТЕНТ (лат.) – фірма, акцизна компанія, банк, держава, які випускають (емітують) в обіг цінні папери або банкноти.

ЖИРО – 1. Вид безготівкових розрахунків шляхом перерахування грошових коштів за спеціальними рахунками у банках та ощадних касах на основі спеціальних доручень (жиронаказів) без застосування готівки. 2. Передавальний напис на векселі (індосамент).

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ТОВАРУ – певний період часу, протягом якого товар користується попитом і забезпечує досягнення цілей продавця. Розрізняють п'ять фаз: розроблення, вихід на ринок, зростання, зрілість, насичення ринку і старіння. Кожна фаза потребує свого підходу, тобто особливих способів рекламування й продажу, зміни ціни.

ЗАЛУЧЕНІ КОШТИ – оборотні кошти, одержані підприємствами й організаціями у тимчасове користування.

ЗАСОБИ ВИРОБНИЦТВА – сукупність засобів і предметів праці, що їх використовують у процесі виробництва матеріальних благ.

ЗАСТАВНІ ОПЕРАЦІЇ – операції банків з надання позичок під заставу майна. З. о. виконують також ломбарди, які видають позички населенню.

ЗБИТКИ (господарські) – безповоротно втрачені підприємством кошти (З. від реалізації продукції через різке падіння цін, від стихійного лиха, від утримання законсервованих об'єктів і т. ін.).

ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА – економічна категорія, що виражає виробничі відносини, пов'язані з формами власності на землю та її використанням.

ЗМІННІ ВИТРАТИ – витрати, які нормуються на одиницю продукції та безпосередньо пов'язані з обсягом виробництва (витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, технологічного палива, заробітної плати).

ЗОЛОТИЙ ЗАПАС – офіційний запас золота в злитках чи монетах, що зберігається у національному банку та фінансових органах держави або у міжнародних валютно-фінансових установах. Його призначення – мобілізація за необхідності міжнародних платіжних коштів шляхом продажу за іноземну валюту й використання як застави для одержання іноземних кредитів. Разом із валютним запасом становить золото-валютний резерв країни.

ІМІДЖ (англ.) – формування і підтримка сталого позитивного враження про товар, послуги, підприємство, яке виготовляє або реалізує товар. Створення сприятливого образу товару, послуги, підприємства - запорука надійного становища на ринку.

ІНВЕСТИЦІЇ (лат.) – сукупність витрат, що реалізують у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки. Мета І. - одержання підприємницького доходу, прибутку, процента. Розрізняють фінансові й реальні інвестиції. Фінансові І. – вкладення в акції, облігації та інші цінні папери, які випускають приватні компанії або держава, а також об'єкти тезаврації, банківські депозити.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – це зобов'язання, які обертаються на ринку у вигляді векселів, облігацій і акцій. Цінні папери можуть бути об'єктом банківських інвестицій за двох умов: вони мають обертатися на ринку і бути борговими зобов'язаннями.

ІНДЕКСАЦІЯ (лат.) – спосіб збереження реальної величини грошових вимог і доходів в умовах інфляції. І. передбачає включення індексних застережень (обумовлень) до кредитних і платіжних угод, договорів при оплаті праці, документів, які регулюють виплату дивідендів, процентів, пенсій, допомоги. І. дає можливість перераховувати розміри грошових

виплат пропорційно до змін індексу (ціни за період з моменту підписання до виконання зобов'язань).

ІНДОСАМЕНТ (нім.) – передатний напис на цінних паперах, векселях, чеках, коносаментах, який засвідчує перехід права на ці документи від однієї особи до іншої. І. проставляється на зворотному боці документа або на додатковому листі.

ІНКАСО (італ.) – одержання банком грошей за дорученням клієнта й зарахування їх на його банківський рахунок на підставі розрахункових документів. Розрізняють чисте І. (І. переказних і простих векселів, чеків та інших платіжних документів) і документарне І. (комерційних документів-рахунків, різних сертифікатів тощо). За виконання І. банки стягують комісію.

ІНСАЙДЕР (англ.) – директори, старші чиновники корпорації та всі ті, хто має доступ до внутрішньофірмової, службової інформації, всі ті, хто володіє більше як 10 % акцій фірми.

ІНФЛЯЦІЯ (лат.) – підвищення загального рівня цін, знецінення грошей унаслідок переповнення каналів обігу грошовою масою. Виявляється у загальному, тривалому й нерівномірному зростанні цін. Призводить до стихійного перерозподілу коштів між соціальними групами населення, падіння матеріальних стимулів до праці, зuboжіння населення, падіння виробництва.

ІПОТЕКА (гр.) – різновид застави нерухомого майна (головним чином землі та будівель) з метою одержання позички. І. надає право банку пріоритетного задоволення його вимог до боржника в межах вартості зареєстрованої застави. У випадку неплатоспроможності боржника вимоги кредитора задовольняються з виручки від реалізованого майна.

ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ – довгострокові позички, що надаються під заставу нерухомості – землі й будівель виробничого та житлового призначення. І. к. надається переважно спеціалізованими інститутами – іпотечними банками, а в ряді країн – комерційними сільськогосподарськими й іншими банками. Неповорнення заборгованості в строк призводить до втрати позичальником нерухомості й передачі її іншому власнику або банку.

КАДАСТР (фр.) – 1. Список осіб, що підлягали подушному оподаткуванню. 2. Систематизоване зведення відомостей про відповідний об'єкт, яке складають офіційні установи (водний К., земельний К. і т. ін.).

КАЗНА (СКАРБНИЦЯ) (тюрк.) – фінансові кошти держави, які формуються і використовуються через спеціальну державну структуру – скарбницю. З передачею касового обслуговування держави центральному

банку поняття «скарбниця» в цьому розумінні вживається рідко. Його розуміють як сховище грошей, дорогоцінностей тощо.

КАЗНАЧЕЙСТВО (ДЕРЖАВНА СКАРБНИЦЯ) – самостійний або у складі міністерства фінансів спеціальний орган, який займається збором державних доходів та їх витрачанням відповідно до державного бюджету, а також управлінням державним боргом, емісією казначейських білетів і цінних паперів.

КАЛЬКУЛЯЦІЯ (лат.) – обчислення собівартості одиниці продукції або виконаних робіт за елементами витрат.

КАПІТАЛ (нім.) – це частина фінансових ресурсів, яку використовують на виробничо-торговельні цілі. Капітал – це гроші, які призначено для одержання прибутку. До структури капіталу відносять кошти, вкладені в основні фонди, нематеріальні активи, оборотні фонди та фонди обігу. Переносно: значна сума грошей; те, що становить велику цінність.

КАПІТАЛ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА – сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних через випуск і розміщення акцій та облігацій. Акціонерний капітал є власністю акціонерного товариства. З одного боку, це реальний виробничий капітал, з іншого – акції й облігації, паперові представники дійсного капіталу, що утворюють фіктивний капітал. Кошти від випуску та розміщення акцій утворюють власний К. а. т., який у подальшому може збільшуватися за рахунок капіталізації частки прибутку та шляхом додаткової емісії акцій. Кошти, одержані від розміщення облігацій, становлять позиковий К. а. т.; вони через певний час мають бути повернені власникам облігацій з процентними сумами.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ – 1. Перетворення доданої вартості на капітал, тобто використання її на розширення виробництва. 2. Процес утворення фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків. 3. Перетворення майна на грошовий капітал.

КАПІТАЛЬНІ ВКЛАДЕННЯ – сукупність витрат матеріальних, трудових і грошових ресурсів, що спрямовуються на розширене відтворення основних фондів усіх галузей економіки та приватних осіб. До складу К. в. входять витрати на будівельно-монтажні роботи, придбання устаткування, інвентарю, інші капітальні роботи і витрати (проектно-дослідні, геологорозвідувальні й бурові роботи, витрати на відведення земельних ділянок і переселення у зв'язку з будівництвом, на підготовку експлуатаційних кадрів для нових підприємств і т. ін.).

КАРТ-БЛАНШ (фр.) – 1. Чистий бланк, підписаний особою, яка надає іншій особі право заповнити його. 2. Переносно: необмежені повноваження, повна свобода дій.

КАСА – 1. Готівка, що є у розпорядженні підприємства. 2. Структурний підрозділ підприємства, організації, установи, що виконує касові операції. 3. Рахунок у бухгалтерському обліку, в якому відбиваються рух, надходження та видачі готівки. 4. Приміщення, спеціально обладнане для приймання, зберігання, видачі грошей та інших цінностей.

КАСОВИЙ ПЛАН – плановий документ, в якому відображається рух готівки через каси банків та їхніх клієнтів за певний період – переважно за квартал із розподілом по місяцях. Складається з двох частин: надходжень і видач (витрат) готівки. В кожній частині виділяють статті відповідно до каналів руху готівки. У процесі балансування касового плану визначають емісійне завдання для випуску готівки в обіг або вилучення її з обігу.

КЛІРИНГ (англ.) – система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери та надані послуги шляхом заліку взаємних вимог. Розрізняють внутрішній (міжбанківський) К. і міжнародний (валютний) К. Міжбанківський К. являє собою систематичні розрахунки між банками шляхом заліку взаємних грошових вимог юридичних осіб певної країни. Валютний К. – система розрахунків у зовнішній торгівлі й інших формах економічних відносин між двома або декількома країнами. Здійснюється він на основі міжнародних платіжних угод.

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО – вид господарського товариства, в якому поряд з одним або кількома учасниками, що займаються від імені товариства підприємницькою діяльністю і відповідають за зобов'язаннями товариства, солідарно всім своїм майном, є один або декілька учасників (командитистів, вкладників), які зазнають збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, в межах сум внесених ними вкладів.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ – законодавче право юридичних або фізичних осіб, у тому числі банку, на збереження таємниці виробничих, торговельних і фінансових операцій, а також відповідної документації з кон'юнктурних і конкурентних міркувань.

КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ – кредит, що надається у товарній формі продавцями покупцям у вигляді відстрочення платежу за продані товари. К. к. оформляється векселем. Призначення К. к. – прискорення реалізації товарів і одержання прибутку. Відсоток за К. к., що входить до складу ціни товару та суми векселя, зазвичай нижчий, ніж за банківським кредитом. К. к. обмежений строками і сумами, його розмір залежать також від розміру резервних капіталів функціонуючих кредиторів. У міжнародних економічних відносинах різновидом К. к. є фірмовий кредит, який надається фірмою однієї країни у вигляді поставки товарів із відстроченням платежу. Оформляється зазвичай переказним векселем (тратою) або відкритим рахунком.

КОМІСІЙНА ВИНАГОРОДА ЗА БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ – суми, які стягують установи банків за виконання ними комісійно-посередницьких і довірчих операцій із своїх клієнтів. К. в. за б. п. є одним із видів банківських доходів, який формує валовий прибуток комерційних банків. До К. в. за б. п. належать платежі за відкриття розрахункових рахунків, виконання розрахункових операцій, касове обслуговування клієнтів, видачу банківських гарантій і поручництв, зберігання коштовностей і цінних паперів та управління ними, надання консультацій тощо. Розмір К. в. за б. п. визначають у договорах, укладених між банками та їхніми клієнтами. Він залежить від виду операції, суми угоди, становища клієнта.

КОМІСІЙНІ (ПОСЕРЕДНИЦЬКІ) ОПЕРАЦІЇ – операції, які виконують банки за дорученнями клієнтів за певну плату – комісійну винагороду. До них належать інкасові, акредитивні, переказні й торговельно-комісійні операції. Формально банк при виконанні К. о. є агентом клієнта і має у зв'язку з цим можливість глибше його вивчати з метою одержання цінної інформації, необхідної у своїй роботі. Конкуренція на ринку позикового капіталу змушує банки вводити все нові види послуг, іноді безплатних. Це дає можливість залучати до банку більше клієнтури.

КОМПАУНДИНГ (англ.) – процес переходу від сьогоднішньої (поточної) вартості капіталу до його майбутньої вартості, яку обчислюють за формулою

$$K_t = K \times (1+n)^t,$$

де K_t – вартість капіталу на кінець t -го періоду часу з моменту початкового внеску капіталу, грн;

K – сума початкового внеску капіталу, тобто його поточна вартість на момент вкладення капіталу, грн;

n – коефіцієнт дисконтування (норма дохідності або процентна ставка), частки одиниці;

t – фактор часу (кількість років або кількість оборотів капіталу).

КОНВЕРТОВАНІСТЬ ВАЛЮТИ – здатність валюти певної країни вільно обмінюватися на валюти інших країн і міжнародні платіжні засоби за діючим курсом. Таку здатність мають не всі валюти, а тільки валюти країн із високорозвинутою ринковою економікою, сталим грошовим механізмом, широкими зв'язками й ідентичністю умов національного ринку із світовим ринком.

Розрізняють К. в. повну та часткову, внутрішню та зовнішню, при поточних операціях і при переміщенні капіталів і кредитів. Повна конвертованість означає вільний обмін на іноземну валюту для всіх категорій власників у будь-якій формі та при всіх операціях без обмежень суми. Часткова конвертованість означає, що обмін дозволяється тільки для певних власників або при певних видах операцій.

Конвертованість внутрішня – це вільний обмін національної валюти на іноземну для резидентів (юридичних і фізичних осіб певної країни) та вільні платежі їх за рубежем.

Конвертованість зовнішня – це вільне нагромадження певної валюти на рахунках нерезидента (юридичних і фізичних осіб інших країн), переказ її за рубіж або конверсії в іншу валюту. Кожен із видів є частковою конвертованістю валюти.

КОНСАЛТИНГ (англ.) – консультування продуцентів, продавців і покупців з широкого кола питань економічної діяльності підприємств, фірм, у тому числі у зовнішньоекономічній сфері.

КОНСИГНАНТ (лат.) – власник товару, який продає його через посередника (консигнатора).

КОНСИГНАЦІЯ (лат.) – вид договору комісійного продажу товарів, коли експортер (консигнант) надсилає товар іноземній фірмі (консигнатору) з дорученням реалізувати його на певних умовах.

КОНТОКОРЕНТНИЙ КРЕДИТ – вид банківського кредиту, який надється клієнтам, що мають у банку поточний рахунок. Обсяг і строки позички визначаються господарськими потребами клієнта, але в межах установленого в кредитному договорі ліміту. Ліміт устанавлюють для кожного позичальника залежно від його фінансового стану та репутації.

Обороти на поточному рахунку (платежі, внески) сальдуються. При появі на цьому рахунку від'ємного (дебетового) сальдо, яке називається «овердрафт», клієнту оформляють позичку. Кредит з поточного рахунка можна одержати готівкою, переказом на інші рахунки, оплатою векселів, купівлею цінних паперів і т. ін. Плату за цей кредит визначають відповідно до діючої процентної ставки, обсягу та строку кредиту, фактично використаного клієнтом.

КОНТРОЛЬНИЙ ПАКЕТ АКЦІЙ – частка акцій, зосереджена в руках одного власника, що дає можливість здійснювати фактичний контроль над акціонерним товариством. Теоретично К. п. а. має становити більше 50 % випущених акцій. На практиці він може бути меншим за 50 %, оскільки частина акцій взагалі не має права голосу, а дрібні утримувачі акцій зазвичай не беруть участі в загальних зборах акціонерів. Володіння К. п. а. може досягатися шляхом системи участі в дочірніх товариствах.

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ – спеціальні кредитно-фінансові інститути, що утворюються товаровиробниками для задоволення взаємних потреб у кредитах та інших банківських послугах. К. б. – це фінансово-організаційні центри кооперативних кредитних установ, що об'єднуються зазвичай за галузевими або територіальними ознаками. За своїми функціями К. б. у розвинутих країнах наближаються до комерційних банків.

Загальні риси К. б.: приватна власність має колективний характер; контроль не може здійснюватись окремими особами; прибуток не розподіляється між пайовиками або вкладниками, а йде на сплатення процентів за вкладами та на збільшення резервів.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК – рахунок для обліку розрахунків, яке виконує одна кредитна установа за дорученням і на кошти іншої кредитної установи на підставі укладеного кореспондентського договору. У нашій країні існують кореспондентські розрахунки між комерційними банками. Деякі банки мають кореспондентські відносини з іноземними банками. К. р. з міжнародних розрахунків поділяють на два види: «Ностро» – для обліку доручень банку своїм зарубіжним кореспондентам і «Лоро» – рахунки, на яких обліковують доручення, що одержуються від зарубіжного кореспондента. Рахунок «Ностро» в одному банку є рахунком «Лоро» в банку кореспондента. Операції К. р. виконують за рахунок коштів, що є на рахунку банку, а також за рахунок взаємних кредитів (овердрафта). Крім основних К. р. у банках можуть бути відкриті спеціальні К. р. для проведення операцій у національній та іноземній валютах.

КОРУПЦІЯ (лат.) – підкупність і продажність державних, політичних і громадських діячів, а також урядовців і службовців державного апарату.

КОТИРУВАННЯ ОБЛІГАЦІЙ – встановлення курсової (ринкової) ціни облігацій, за якою їх продають і купують на фондовій біржі. На К. о. впливають економічне та політичне становище в країні, кон'юнктура ринку, вид облігацій і умови їх погашення, величина номінального процента, рівень позикового процента на ринку позикових капіталів, ступені терміновості розміщення позики. При К. о. їхня курсова ціна може значно відхилятися від номінальної, що робить облігації державних позик об'єктом біржової спекуляції та джерелом додаткового прибутку для фінансового капіталу. К. о. на біржах регулюється діючими законодавчими нормами.

КОШТОРИС – основний плановий документ для фінансування бюджетних установ, витрат на виробництво продукції, робіт, послуг і т. ін.

К. бюджетної установи визначає обсяг, цільове спрямування та поквартальний розподіл бюджетних асигнувань на утримання цієї установи.

К. витрат на виробництво – загальна сума планових витрат на виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг непромислового характеру для своїх господарств і сторонніх організацій.

К. на проектні й дослідні роботи - документи, що визначають їхню вартість, – складають проектні організації. Його використовують для планування і обліку цих робіт, а також для розрахунків із замовником.

Кошторисна вартість будівництва – витрати на будівництво нових, розширення, реконструкцію й технічне переозброєння діючих виробничих і невиробничих основних фондів. Кошторисна вартість будівництва являє собою його ціну і є основою для формування договірних цін на будівельну продукцію.

КРЕДИТ¹ (лат.) – права сторона бухгалтерського рахунка: на К. рахунків активу записують всі витрати за даними рахунком, пасиву – їх надходження.

КРЕДИТ² (лат.) – 1. Форма руху позикового капіталу. 2. Угода між економічними партнерами у формі позики, тобто надання майна або грошей іншій особі (юридичній або фізичній) у власність на умовах поворотності, платності й строковості. 3. Сума, що включено до кошторису, в межах якої дозволяється здійснювати витрати на певні потреби.

КРЕДИТНА КАРТКА – одна з форм споживацького кредитування. Вона являє собою платівку з ідентифікатором власника, виготовлену з матеріалу, важкодоступного для підроблення. Картки випускаються банками і надаються клієнтам безкоштовно або за невелику щорічну плату. Умовою її одержання є платоспроможність клієнта. За кожною картою встановлюють ліміт кредитування. Власника кредитної картки обслуговують банк, який її видав, і торговельна організація. Від операцій з кредитними картками банк одержує дохід, який складається з таких компонентів:

- комісія, що стягується з торговельних організацій під час оплати рахунків за відпущений власнику кредитної картки товар;
- щорічна плата клієнтів за кредитні картки (якщо її стягують);
- процент за кредит, що надається власнику карток у межах ліміту кредитування.

КРЕДИТНА СИСТЕМА – сукупність кредитних відносин та інститутів, які організовують ці відносини. Кредитними називаються ті відносини, які складаються у зв'язку з мобілізацією тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, бюджету й населення. Використання цих коштів відбувається за умови повернення для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства.

Основні провідники кредитних відносин у суспільстві – банки, які одночасно є покупцями й продавцями існуючих у суспільстві тимчасово вільних грошових коштів. Купівля і залучення тимчасово вільних грошових коштів є пасивними операціями банків, а продаж та інвестування – активними. Активні й пасивні операції банк здійснює відповідно до рівних принципів із застосуванням тих чи інших засобів, методів, форм та іншого інструментарію.

Головним видом активних операцій комерційних банків є кредитування. Його здійснюють відповідно до таких принципів: строковість, цільовий характер, забезпеченість і платність кредиту.

Кредитні відносини між банками та клієнтами будуються на підставі кредитних договорів, у яких визначають взаємні зобов'язання і економічну відповідальність сторін. Надання банком своїм клієнтам позик обмежується розміром ресурсів, які він має.

Залежно від методів кредитування є різні форми позикових рахунків. На цих рахунках відображають надання позик, їх повернення та залишок заборгованості. Їх відкривають в установах банку для кожного підприємства, яке користується кредитом, причому одне підприємство може мати декілька рахунків, якщо воно користується позиками на різні цілі. У практиці кредитування застосовують простий і спеціальний позиковий рахунки.

К. с. включає як банки, так і небанківські фінансово-кредитні інститути.

Сучасна банківська система нашої країни представлена двома рівнями банків. Перший рівень – це центральний банк (Національний банк України) з відповідною мережею своїх установ, другий рівень – комерційні банки.

До небанківських фінансово-кредитних інститутів належать лізингові, факторингові, інвестиційні, страхові фінансові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, каси взаємної допомоги.

КРЕДИТНИЙ РИЗИК – ризик несплати позичальником основного боргу і процентів, що належать кредитору. К. р. існує у кредитних операціях всередині країни та за її межами. Захист від кредитного ризику здійснюється лімітуванням кредитів, диверсифікацією кредитних вкладень, одержанням достатнього забезпечення за виданими кредитами, вивченням платоспроможності позичальника, оперативністю при стягненні боргу. Великі кредитні установи старанно вивчають економічне та фінансове становище позичальників, їх кредитоспроможність, проводять операції страхування К. р. Помилки в оцінюванні К. р. призводять до великих втрат і банкрутства комерційних банків.

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ – кошти, які мають повернути підприємства, організації та громадяни іншим підприємствам, організаціям і громадянам.

КУПІВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ – 1. К. с. населення – наявна сума грошей, враховуючи заощадження, за які населення може придбати товари й одержати послуги. 2. К. с. грошей – обсяг матеріальних благ або послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю в різні періоди часу.

КУРС ОБЛІГАЦІЙ – ціна, за якою продають і купують облігації державних позик. При їх випуску встановлюється номінальна ціна

облігацій. Вона підтверджує обсяг капіталу, яким тимчасово користується уряд. Державний борг складається з номінальної ціни облігацій. При погашенні облігацій їх власникам виплачується номінальна ціна. Емісійний курс облігацій – ціна, за якою держава продає їх банкам або об'єднанням. Емісійна ціна нижча, ніж номінальна. Ринковий К. о. – ціна, за якою продають і купують облігації на ринку позикових капіталів. Дані про ринковий К. о. публікують у біржових бюлетенях.

ЛИВЕРИДЖ (англ.) – новий вид міжнародного лізингу, відповідно до умов якого орендар і лізингова фірма створюють довірчу компанію, яка купує обладнання у продуцента та надає його в довгострокову оренду споживачеві. Останній може скористатися податковими і амортизаційними пільгами для скорочення витрат оренди.

ЛІЗИНГ (англ.) – довготермінова оренда предметів тривалого користування. Зазвичай протягом строку дії договору про Л. орендар сплачує орендодавцю повну вартість взятого в оренду майна. Отже, Л. можна розглядати як різновид довгострокового кредиту, який надається в натуральній формі й погашається клієнтом у розстрочку. Виник у 50-ті р. XX ст. паралельно з розвитком системи прискорених амортизаційних списувань.

У міжнародній банківській практиці значного поширення набув Л. із залученням коштів (оренда інвестиційного типу). При здійсненні такої лізингової операції банк організовує отримання довгострокової позики у одного або у декількох кредиторів на суму до 80 % вартості зданих в оренду активів. За організацію позики він одержує від орендаря додаткову винагороду. Крім того, ця операція дає можливість банку скоротити базу оподаткування за рахунок віднесення процента за взятий кредит на витрати своєї діяльності.

ЛІКВІДНІСТЬ (лат.) – 1. Здатність підприємців виконувати свої платіжні зобов'язання перед кредиторами. 2. Можливість перетворення матеріальних цінностей і цінних паперів на готівку. 3. Оцінка стану та руху оборотних коштів і правильності планового використання власних і позикових.

ЛІМІТЕД, ЛТД (англ.) – строк, що означає обмежену відповідальність компанії, товариства, банку за зобов'язаннями (у межах акціонерного або пайового капіталу). Знак ЛТД часто включають до назви компанії або товариства. Згідно із Законом України «Про товариства» товариство з обмеженою відповідальністю відповідає за своїми зобов'язаннями тільки майном, що йому належить, на яке не може бути накладено стягнення, і не несе відповідальності за зобов'язаннями акціонерів, так само, як і акціонери не несуть відповідальності за зобов'язаннями товариства. Протилежне Л. Unlimited (повне товариство) вказує, що члени

акціонерного товариства відповідають за його зобов'язаннями всім своїм майном.

ЛІСТИНГ (англ.) – 1. Система допуску до біржових торгів тільки тих цінних паперів, які пройшли експертну перевірку на якість. 2. Занесення акцій компаній до списку акцій, які котируються на цій біржі.

ЛІЦЕНЗІЯ (лат.) – 1. Дозвіл, що видається компетентними державними органами на здійснення деяких видів господарської діяльності (наприклад, торгівлі або промислів), у тому числі зовнішньоторговельних операцій (на ввезення, вивезення або транзит, вільне ввезення товарів, вивезення або транзит яких не допускається). 2. Надання на основі відповідної угоди однією особою (юридичною або фізичною) – ліцензіаром – дозволу іншій особі – ліцензіату – за обумовлену винагороду користуватися в певних межах винаходом.

ЛОГІСТИКА – види діяльності, пов'язані з рухом товарів, послуг та інформації між економічними суб'єктами. До логістичних функцій належать вирішення проблем замовлень, складування продукції, комплектації, пакування, транспортування і т. ін.

ЛОМБАРДИ – кредитні установи, які позичають гроші під заставу майна. Л. дають населенню можливість збереження предметів особистого користування і домашнього вжитку, а також отримання позики під заставу цих предметів. Страхування прийнятого майна відбувається за рахунок заставодавця. Позики видаються на строк до трьох місяців у розмірі до 75 % суми оцінки закладених речей і до 90 % виробів із коштовних металів. Оцінка предметів, що здаються на зберігання або під заставу для отримання позики, встановлюється за домовленістю сторін (по виробам із коштовних металів – за державними розцінками). Л. мають право для розвитку своїх операцій користуватися кредитами банків.

ЛОМБАРДНИЙ КРЕДИТ – короткостроковий кредит під заставу рухомого швидкоореалізовуваного майна. Позичальник зберігає право власності на майно, віддане під заставу кредитору. Вартість застави зазвичай перевищує суму кредиту. Якщо кредит не буде повернено в строк, то право власності на заставне майно переходить до кредитора, який реалізує його і відшкодує з виручки суму боргу разом із нарахованим процентом.

ЛОРО-КОНТО (іт.) – рахунок, відкритий банком іноземному банків-кореспондентові для внесення сум, що надходять на його користь, а також для фіксації операцій, які виконують за його дорученням.

МАКРОЕКОНОМІКА (гр.) – галузь економічної науки, що вивчає такі крупномасштабні економічні явища, як економічне зростання, інфляція,

безробіття, що дають можливість уявити загальну картину, основні тенденції, напрямки економічного розвитку країни.

МАРЖА (фр.) – термін, який використовується у банківській, біржовій, страховій, торговельній діяльності й означає різницю між процентними ставками, курсами цінних паперів, ставками страхових внесків і відшкодувань, цінами товарів. У банківській діяльності М. може означати різницю між ставками за залученими і виданими кредитами, ставками за кредитами різних категорій позикоодержувачів, сумою забезпечення, під яку надано кредит, і сумою виданого кредиту. В термінових фондових операціях М. – це різниця між курсами цінних паперів на день укладання і на день виконання угоди, а також між ціною покупця та ціною продавця. У страховій справі М. є різницею між страховими платежами та внесками страхувальників і страховими відшкодуваннями. У торговій діяльності М. – це різниця між купівельною та продажною ціною товару.

МАРКЕТИНГ (англ.) – підприємницька діяльність щодо вивчення ринків та активного впливу на споживчий попит для розширення збуту товарів. У загальному тлумаченні М. охоплює величезний спектр людської діяльності (від промисловості до політичної боротьби і від спорту до соціальних рухів).

МЕЖА БІДНОСТІ – визнаний державою граничний рівень особистого достатку, поза яким людина не може підтримувати фізичне існування.

МЕНЕДЖМЕНТ (англ.) – 1. Політика забезпечення прийняття рішень у галузі бізнесу, яка передбачає комплексний аналіз факторів, що впливають на його ефективність. 2. Організація керівником ефективної праці співробітників, цілеспрямований вплив менеджера на підлеглих працівників (персонал) в інтересах успішного вирішення поставлених перед ними завдань і прибуткової роботи фірми. Розрізняють загальний (генеральний) і функціональний (фінансовий, інноваційний, виробничий, муніципальний і т. ін.) М.

МЕРДЖЕР – поглинання однією фірмою іншої, коли остання втрачає статус корпорації. Нової компанії при цьому не виникає. Здійснюється трьома формами: 1) компанія, яка здійснює М., купує основні фонди іншої компанії; 2) компанія, яка здійснює М., купує частину акціонерного капіталу іншої компанії і стає для неї холдинговою компанією; 3) акції компанії, яка здійснює М., випускаються замість акцій іншої компанії.

МИТО – 1. Податок, що сплачується за перевезення товарів через державний кордон, а також за користування шляхами, мостами, портовими спорудами тощо. 2. Грошова плата, що стягується певними державними органами за надання послуг або вчинення відповідних дій.

МІКРОЕКОНОМІКА (гр.) – галузь економічної науки, що вивчає діяльність малих економічних одиниць, таких, як сімейні господарства, ділові фірми і урядові заклади, установи.

МОНЕТАРИЗМ (англ.) – сучасний напрямок економічної науки в країнах з ринковою економікою, головними положеннями якого є обмеження втручання держави у господарську систему, скорочення бюрократичних перешкод на шляху потоку капіталу, робочої сили і товарів, регулювання економічної кон'юнктури тільки фінансовими ресурсами через підтримання необхідної кількості грошової маси в обігу.

МОНІТОРИНГ (англ.) – систематичне відстеження динаміки економіки, соціально-економічних процесів і зіставлення їх з прогнозованими параметрами.

МОНОПОЛІЯ (гр.) – виключне право на володіння чимось або здійснення якихось заходів (валютна М.), панування у певній галузі народного господарства, науки, культури; зосередження будь-чого в розпорядженні однієї установи, держави.

НЕГОЦІАНТ (лат.) – крупний покупець, що торгує оптом, переважно за межами своєї країни.

НЕДОЇМКА – частина податку або іншого обов'язкового платежу, яка не сплачена платником у встановлений строк і підлягає сплаті.

НЕТТО (іт.) – вага товару, без упаковки (тари). Вживаються також вирази «Н.-прибуток», «Н.-бюджет» – чистий прибуток або бюджет після врахування витрат.

НЕТТО-БАЛАНС – 1. У зовнішній торгівлі – рівність ввезення та вивезення. 2. У бухгалтерському обліку – сальдовий баланс стосовно балансу обігового.

НОМІНАЛ (лат.) – 1. Вартість, яку вказують на грошових знаках, акціях, облігаціях та інших цінних паперах; номінальна вартість. 2. Зазначена в прейскуранті або на самому товарі ціна товару (номінальна ціна).

НОРМИ АМОРТИЗАЦІЇ – річний розмір амортизаційних відрахувань, виражений у відсотках до первісної вартості основних фондів.

НОСТРО-КОНТО (іт.) – рахунок, який має банк у свого кореспондента для зарахування сум, що надходять; із цього ж рахунка здійснюються платежі за дорученням банку – власника рахунка.

“НОУ-ХАУ” (англ.) – сукупність науково-технічних знань виробничого, адміністративного і комерційного досвіду та навичок, які ще не стали спільним надбанням. “Н.-х.” є об'єктом комерційних угод. Купівля-продаж

“Н.-х.” здійснюється на основі міжнародних ліцензійних угод, що передбачають не тільки передачу відповідної документації, але й участь спеціалістів у налагодженні виробництва, організацію навчання персоналу тощо.

ОБЛІГАЦІЯ (лат.) – цінний папір на пред'явника, боргове зобов'язання, за яким кредитори отримують дохід, що виплачується у формі вигащів або шляхом оплати купонів. При випуску позики обумовлюють строк, протягом якого О. підлягають погашенню або викупу.

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ – частина продуктивного капіталу, вартість якої переноситься на ціну товару і повністю повертається власнику у грошовій формі після їх реалізації. До складу О. к. входять вартість сировини, палива, допоміжних матеріалів, оскільки вони повністю споживаються у кожному виробничому циклі.

ОБОРОТНІ ФОНДИ – частина виробничих фондів, яка повністю споживається в кожному виробничому циклі, цілком переносить свою вартість на створену продукцію і для продовження виробництва відтворюється як у натуральній, так і у вартісній формах після кожного виробничого циклу.

ОВЕРДРАФТ (англ.) – різновид короткострокового кредиту, який надається шляхом списання коштів за рахунком клієнта (понад залишок на рахунку), унаслідок чого утворюється дебетове сальдо.

ОЛІГАРХІЯ (гр.) – 1. Одна з форм правління, при якій державна влада належить невеликій групі людей, зазвичай економічно наймогутніших. 2. О. фінансова – нечисленна верхівка найкрупніших банків, промислових, торгових і транспортних монополій, яка безпосередньо або через “систему участі” фактично підпорядковує весь апарат держави та визначає її внутрішню і зовнішню політику.

ОПТОВІ ЦІНИ – ціни, за якими промислові підприємства реалізують продукцію великими партіями іншим торговельним чи промисловим підприємствам для наступного перероблення або реалізації її іншим торговельним організаціям.

ОПЦІОН (нім.) – 1. Право покупця закупити за тими самими умовами, що і за попереднім контрактом, додаткову кількість товару. 2. Застереження у договорі морського перевезення (чартері) щодо права заміни одного вантажу іншим або одного порту призначення іншим. 3. Умова, що включається до біржових угод на термін, за яким одній із сторін надається право вибору між альтернативними елементами угоди. 4. Право купівлі акцій за твердою (нижчою за ринкову) ціною, яке надає компанія своїм службовцям.

ОРЕНДА (лат.) – один із видів договору майнового найму, за яким одна сторона (власник майна, наймодавець) за плату передає певне майно в користування іншій стороні (наймачеві, орендареві); плата за користування таким майном.

ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ – частина продуктивного капіталу, яка, цілком і багаторазово беручи участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами протягом декількох періодів виробництва в міру зношування.

ОСНОВНІ ФОНДИ – засоби праці, які беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово, в міру зношування, переносять свою вартість на продукцію, що виробляється.

ОФЕРТА (лат.) – письмова пропозиція однієї сторони іншій укласти угоду з докладним переліком усіх її умов.

ОФШОР (англ.) – центри спільного підприємництва, які надають пільговий режим фінансово-кредитних операцій в іноземній валюті для іноземних резидентів.

ПАСИВ (лат.) – 1. Одна з двох частин бухгалтерського балансу, в якій на певну дату в грошовому вираженні відображено джерела утворення коштів підприємства. 2. Перевищення зарубіжних витрат країни (наприклад, унаслідок ввезення товарів) над її зарубіжними доходами. 3. Дефіцит платіжного балансу.

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ – операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій. У країнах з розвинутою ринковою економікою шляхом пасивних операцій формуються власні, залучені й емітовані кошти банків. П. о. б., пов'язані з розміщенням акцій, відрахуванням з поточного та нерозподіленого прибутку, утворюють власні кошти банку. Ресурси банку формуються шляхом залучення чужих коштів у формі внесків на строк і на поточні рахунки, емісії кредитних грошей, акцептно-авальних операцій, утворення уявних внесків. У пасивних операціях центральних банків переважає випуск банкнот, інвестиційних банків – випуск і розміщення цінних паперів.

ПАТЕНТ (лат.) – 1. Документ, що засвідчує авторство на винахід і виключне право на використання його протягом певного строку. 2. Свідоцтво на право займатися торгівлею або промислом.

ПАУШАЛЬНИЙ (нім.) – взятий оптом, загалом. П. сума – загальна сума (без диференціювання на складові її частини) плати за партію товару; при торговельній угоді – загальна сума обчислених податків без

поділу її на окремі види оподаткування. П. платіж – твердо зафіксована у ліцензійній угоді сума винагороди, яку встановлюють на основі оцінювання можливого економічного ефекту і очікуваних прибутків покупця ліцензії.

ПЕНЯ (лат.) – встановлений законом або договором штраф за порушення строків виконання зобов'язань – сплати платежів і внесків; вид неустойки. Нараховують за кожний день прострочення платежу або невиконання іншого зобов'язання.

ПІДПРИЄМЕЦЬ – людина, яка бере на себе ризик організації нового підприємства або розроблення нової ідеї, нової продукції або нового виду послуг, пропонованих суспільству. Термін ввів французький економіст Рішар Кантилон на початку XVIII ст.

ПІДПРИЄМСТВО – самостійний господарський суб'єкт, який на основі використання закріпленого за ним майна виробляє і реалізовує продукцію, виконує певну роботу або надає послуги.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ – письмове розпорядження платника банкові, що його обслуговує, про списання з його рахунка зазначеної суми на рахунок одержувача коштів.

ПОДАТКИ – обов'язкові нормативні платежі в державний або місцевий бюджет, які вносять як окремі особи, так і підприємства різних форм власності.

ПОДАТКОВА ДЕКЛАРАЦІЯ – офіційна заява платника податку про отримані ним доходи за минулий період з урахуванням податкових пільг. На основі П. д. і діючих ставок оподаткування фінансові органи контролюють розмір податку, що підлягає стягненню. П. д. використовують при оподаткуванні: доходів підприємців, що займаються торговельно-виробничою діяльністю; доходів фізичних осіб, що отримують доходи з різних джерел; доходи осіб вільних професій.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА – сукупність податків, що стягуються у державі, форм і методів їх побудови. Згідно із Законом України «Про систему оподаткування» передбачено введення таких податків, стягнень та обов'язкових платежів: податок на прибуток: податок на прибуток іноземних юридичних осіб від діяльності в Україні; акцизний збір; податок на додану вартість; податок на експорт й імпорт; податок на доходи; прибутковий податок з громадян; плата за природні ресурси; плата за землю; лісовий дохід; податок з власників транспортних засобів; мито тощо.

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ – непрямий податок на товари й послуги, який застосовують у розвинутих країнах. Уперше його було застосовано у Франції в 1954 р. Податкова база – вартість, додана на

кожній стадії виробництва і реалізації товару. Додана вартість (приріст вартості) містить: заробітну плату з нарахуваннями, амортизаційні відрахування, проценти за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт. Сума податку на додану вартість, сплачена на всіх стадіях проходження товару до споживача, входить до ціни.

ПОДАТОК НА ЦІННІ ПАПЕРИ – 1) податок на емісію акцій, облігацій та інших цінних паперів, що стягується з акціонерних компаній; зазвичай ставки визначають залежно від виду цінних паперів, а в деяких випадках – від номінальної ціни; 2) податок на біржові угоди, який стягується при переході права власності на цінні папери.

Це може бути податок з обороту, що стягується при придбанні цінних паперів за ставками, у відсотках до ринкової ціни на день укладання угоди. Від податків звільняють облігації державних і місцевих позик.

ПОЛІС (іт.) – документ (зазвичай іменний), який видає страхувач страхувальникові на підтвердження укладеного між ними договору страхування.

ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ – економічні категорії товарного виробництва, що відображають взаємозв'язок виробництва та зумовлених ним обміну та споживання. Попит – це представлена на ринку платоспроможна потреба на товари, форма прояву потреб суспільства в товарах. Пропозиція – це загальна сума товарів, які є на ринку або можуть бути на нього доставлені.

ПОРТО (іт.) – поштово-телеграфні витрати, які кредитні, страхові, торговельні й інші організації, а також приватні особи відносять на рахунок своїх клієнтів.

ПОРТО-ФРАНКО (іт.) – певна територія (порт, місто або приморська область), у межах якої дозволяється ввезення та вивезення товарів без сплати мита.

ПОСЕСОР (лат.) – орендар земельної ділянки.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ – одне з важливих прав, яке визнається і охороняється державою. Згідно з цим правом власник володіє, користується й розпоряджається майном, що йому належить, на свій розсуд. Але здійснення цього права не має порушувати права та інтереси інших громадян, завдавати шкоди навколишньому середовищу.

ПРЕФЕРЕНЦІЯ (лат.) – перевага, привілей, пільга, наприклад торговельні пільги, які надаються за міжнародними угодами з метою поживавлення торгівлі.

ПРИБУТКОВИЙ ПОДАТОК – основний вид державних прямих податків, які стягують з доходів окремих громадян та юридичних осіб (заробітної плати, прибутку тощо).

ПРИБУТОК – важливий показник діяльності підприємств і банків, частина доходів, що залишаються після відшкодування поточних витрат і відсотків за короткостроковими кредитами банків. Розрізняють балансовий, загальний і чистий прибуток.

ПРИБУТОК БАНКІВ – перевищення їхніх доходів над витратами. Формується внаслідок здійснення кредитних, розрахункових, грошових операцій та інших видів діяльності. Доходи банків: проценти за надані кредити; плата за розрахункове і касове обслуговування клієнтів; доходи від операцій із цінними паперами; доходи з факторингових і лізингових операцій; доходи з іноземних операцій; інші доходи (проведення консультацій, розроблення нормативних актів). Витрати банків: виплати процентів з пасивних операцій (за поточними та депозитними рахунками); плата за кредитні ресурси, отримані від інших банків; оплата послуг (обчислювальних центрів, поштових, телеграфних та ін.); амортизаційні відрахування за основними фондами; платежі зі страхування майна та діяльності банків; витрати на утримання апарату; інші витрати (збитки від списання безнадійної заборгованості клієнтів, дебіторської заборгованості, виплачені банками штрафи за порушення правил здійснення операцій). Балансовий прибуток банків також включає прибуток госпрозрахункових підприємств банків (розрахункові центри, друкарні, інші підприємства).

П. б. використовують на сплату податків з банків. Прибуток, що залишається після сплати податку (чистий прибуток), використовують на виплату дивідендів, формування резервного фонду, фонду розвитку виробництва, матеріальне стимулювання.

ПРИВАТИЗАЦІЯ – придбання громадянами та їхніми об'єднаннями у держави в приватну (колективно-пайову) власність підприємств, паїв у статутному капіталі акціонерних товариств, житла, землі та інших об'єктів державної й муніципальної власності; у контексті програми переходу до ринкової економіки. П. розглядають як головну форму демонтажу надцентралізованої, тотально здержавленої економіки.

ПРОФІТ (фр.) – прибуток, зиск, вигода.

ПРЯМІ ВИРОБНИЧІ ВИТРАТИ – витрати, що нормуються на одиницю продукції і можуть бути безпосередньо віднесені на окремі види (одиниці) виробів.

ПУЛ (англ.) – форма монополістичного об'єднання, що має зазвичай тимчасовий характер. Характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить до загального фонду, а потім розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів, кількості випущеної продукції тощо.

РАХУНОК (нім.) – у бухгалтерському обліку, зокрема в банках, – спосіб економічного групування об'єктів обліку, поточного відображення і оперативного контролю за рухом і станом коштів, джерел їх формування та господарських процесів. Кожен Р. має дві протилежні за своїм призначенням сторони – дебет і кредит. Підсумки записів за дебетом і кредитом рахунків називають оборотами, а різницю між ними (з урахуванням залишку на початок періоду, за який беруть обороти) – сальдо.

У системі рахунків бухгалтерського обліку розрізняють синтетичні (головні) й аналітичні (допоміжні) рахунки.

РАХУНОК “ЛОРО” – 1) рахунки, які відкриває банк своїм банкам-кореспондентам; на них заносять всі суми, що надходять або видаються згідно з дорученням цього банку; коли встановлюють кореспондентські відносини, передбачається, в якій валюті буде вестися Р. “Л.”, а також чи повинні платежі проводитись у межах наявних на ньому сум або чи можливий овердрафт (форма короткострокового кредиту, при якій дозволяється списувати з рахунка клієнта кошти понад залишок на ньому, тобто в кредит); за Р. “Л ” зазвичай нараховують проценти і комісійні винагороди за виконання доручень; 2) у переписці між банками термін “Лоро” вживають стосовно кореспондентського рахунка третього банку, відкритого в банку-кореспонденті певної кредитної установи, а рахунок банку-кореспондента в певній кредитній установі називають “Ностро”.

РАХУНОК “НОСТРО” – рахунок певної кредитної установи в банку-кореспонденті, на якому відображаються взаємні платежі. Умови ведення Р. “Н.” обумовлюються при встановленні між кредитними установами кореспондентських зв'язків. При цьому обумовлюють ті самі умови, що передбачають при відкритті рахунка “Лоро”.

РЕЗИДЕНТ (фр.) – 1. Фізичні особи вітчизняні, іноземні та без громадянства, що мають постійне місце проживання в певній країні, зокрема й ті, що тимчасово перебувають за рубежом. 2. Юридичні особи, що знаходяться і зареєстровані в певній країні, зокрема і підприємства з участю іноземних інвесторів, дипломатичні, торгові й інші офіційні представництва за рубежом, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями, а також інші представництва підприємств та організацій певної країни за рубежом, що не здійснюють господарської або іншої комерційної діяльності.

РЕЙТИНГ – 1. Відносна кредитоспроможність позичальника або якість і надійність цінних паперів, визначені спеціальним агентством. 2. Показник популярності особистості.

РЕКЕТ (англ.) – шантаж, здирство шляхом залякування або грубого насильства й фізичної розправи.

РЕКЛАМА (фр.) – інформація про споживчі властивості товарів, різні види послуг з метою їх реалізації, створення попиту на них за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, оголошень тощо.

РЕМІСІЯ (лат.) – знижка, яку постачальник надає платникові для округлення суми платежу.

РЕМІТЕНТ – особа, на яку виписано переказний вексель (тратту) і якій має бути сплачено певну суму грошей за цим векселем.

РЕНОВАЦІЯ (лат.) – економічний процес оновлення елементів основних виробничих фондів, що вибувають внаслідок фізичного та морального зносу. Р. здійснюється шляхом заміни ліквідованих елементів основних фондів новими, технічно досконалішими. Витрати на Р. фінансуються за рахунок амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів.

РЕНТА (лат.) – 1. Дохід з капіталу, землі або майна, який його власники регулярно одержують, не займаючись підприємницькою діяльністю. 2. Дохід у формі процента, що одержують власники грошового капіталу, утримувачі цінних паперів з твердим курсом або утримувачі облігацій державних рентних позик. 3. Прибуток, отриманий від володіння унікальними природними ресурсами.

РЕНТАБЕЛЬНИЙ (нім.) – який дає прибуток, дохід; доцільний з огляду на господарську діяльність.

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ – один із показників ефективності виробництва, діяльності підприємств, організацій, галузей, народного господарства в цілому. Характеризує рівень витрат коштів.

Залежно від поставленої мети можна використовувати різні вихідні дані й обчислювати відповідні показники Р. Прибуток – балансовий, розрахунковий, від реалізації продукції, від випуску (реалізації) окремих виробів (послуг) – можна використовувати для обчислення. Поточні витрати – повна собівартість, виробнича собівартість, собівартість за мінусом матеріальних витрат.

РЕСТИТУЦІЯ (лат.) – відновлення у попередньому правовому становищі (наприклад, у разі визнання судом або арбітражем договору недійсним кожна із сторін повертає те, що вона вже одержала за цим договором).

РЕФІНАНСУВАННЯ – погашення колишньої заборгованості новою шляхом випуску нових позик, часто – заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими.

РИЗИК – ставлення інвестора до можливості заробити або втратити гроші. Винагородою за Р. є прибуток від інвестицій. Але, приймаючи

рішення в умовах невизначеності, інвестор може зазнати і збитків, які можуть виникнути внаслідок зміни технології або смаків покупців, що, врешті-решт, знижує надходження прибутків від інвестицій. Щоб зменшити можливі збитки, ризик страхують. Зменшується Р. і внаслідок встановлення Національним банком України низки нормативів для комерційних банків.

РИЗИКИ БАНКІВСЬКІ – небезпека збитків, які впливають із специфіки банківських операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин. Розрізняють такі види Р. б.: кредитний, валютний, процентний; ризик банківських зловживань. Існують також ризик стихійного лиха та політичний ризик, які банки враховують у щоденній роботі. Р. б. обумовлені особливостями ринкових відносин, однак багато в чому залежать і від суб'єктивних факторів – кваліфікації керівництва, контролю і організації діяльності банку. Р. б. призводять до втрат і банкрутства банків.

РИЗИКОВИЙ (ВЕНЧУРНИЙ) КАПІТАЛ – капітал, що вкладається у ризикові капіталовкладення, перш за все пов'язані з інноваційною діяльністю. Особливо важливого значення Р. к. набув у 70 – 80 рр. у зв'язку із структурною перебудовою економіки, спричиненою необхідністю пристосування до швидкоплинних умов науково-технічної революції. Кошти для ризикового (венчурного) фінансування акумулюють спеціальні фінансові й банківські інститути.

РИЗИК ПРОЦЕНТНИЙ – небезпека втрат банку внаслідок перевищення процентних ставок, що виплачуються за залученими коштами, над ставками за наданими позиками. Р. п. виникає тоді, коли строки коштів, наданих з фіксованими ставками, не відповідають строкам коштів, залучених з фіксованими ставками для їх рефінансування, або коли процентні ставки за розміщеними та залученими коштами банку регулюються різними правилами. Зазначені ситуації можуть свідомо створюватися банком з метою одержання прибутку внаслідок примусової зміни процентних ставок, що називається створенням арбітражної позиції процентних ставок. Так, коли ймовірність зниження процентних ставок є великою, банки можуть розміщувати кошти на більш тривалі строки, залучаючи для рефінансування кошти на короткі строки. Ці ситуації можуть також виникнути незалежно від намірів банку – під впливом зовнішніх факторів. Величина Р. п. визначається тривалістю розриву між строками виплат залучених і розміщених коштів, амплітудою коливання процентних ставок, деякими іншими факторами. Методом обмеження Р. п. є мінімізація факторів, що його визначають.

РИНКОВА ЕКОНОМІКА – економіка, яка розвивається за законами товарного господарства і ринку як саморегульована система. Такими є

закони вартості, попиту і пропозиції. Вони регулюють ціни, що встановлюються вільно і збалансовують попит і пропозицію, відхиляючись, в свою чергу, в той чи інший бік під впливом змін їхніх співвідношень.

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ – частка ринку позикових капіталів, де здійснюються емісія, купівля-продаж цінних паперів. Через Р. ц. п. (банки, спеціальні кредитні установи, фондову біржу) акумулюються грошові нагромадження підприємств, банків, держави і приватних осіб, які спрямовуються на виробниче й невиробниче вкладення капіталів. Розрізняють первинний Р. ц. п., де здійснюються емісія і первинне розміщення цінних паперів, і вторинний, де відбувається купівля-продаж (обіг) цінних паперів, випущених раніше.

РОЯЛТІ (фр.) – 1. Періодичні відрахування продавцю (ліцензіару) за право користування предметом ліцензійної угоди – винаходом, патентом, «ноу-хау», випуском книг, прокатом кінофільмів, постановкою п'єс, виконанням авторської музики тощо. Розмір плати залежить від співвідношення витрат і ціни, за якою реалізується предмет ліцензійної угоди. На практиці Р. встановлюють у вигляді фінансових ставок, їх виплачує ліцензіат через узгоджені проміжки часу протягом дії ліцензійної угоди. Ставку Р. у ній встановлюють у відсотках від вартості чистих продажів ліцензійної продукції, її собівартості, валового прибутку або визначають у розрахунку на одиницю продукції, що випускається. 2. Плата за право розроблення природних ресурсів, яку виплачує промисловць власнику землі або надр. Зазвичай включається до ціни сировини. Величину Р. визначають у відсотках від вартості добутих чи реалізованих корисних копалин або твердо встановленої суми з однієї свердловини. Ставка Р. диференціюється залежно від якості й поширеності корисних копалин (інколи вона прогресивно зростає залежно від збільшення видобутку або обсягу реалізації).

САЛЬДО (іт.) – різниця між грошовими надходженнями й витратами за певний період часу; в бухгалтерії – різниця між підсумками за дебетом і кредитом рахунків, а також між підсумками активу й пасиву; у міжнародних торговельних і платіжних розрахунках – різниця між вартістю експорту й імпорту країни (С. торговельного балансу) або між її зарубіжними платежами й надходженнями (С. платіжного балансу).

САНАЦІЯ (лат.) – система заходів, що проводяться для запобігання банкрутству промислових, торгових, банківських монополій. Здійснюється шляхом: злиття підприємств, що знаходяться на межі банкрутства, з більш міцними; випуску нових акцій і облігацій для мобілізації капіталу; збільшення банківських кредитів і надання урядових субсидій; зменшення розміру відсотків за облігаціями, випущеними підприємством, і

відстрочення їх погашення; повної або часткової купівлі державою акцій підприємства, що знаходиться на межі банкрутства.

“СВОП” – так називається в практиці іноземних банків широке коло операцій, однією з умов яких є обмін або поновлення вихідного стану через певний строк. Широко застосовується в операціях з валютою, золотом, процентами, борговими зобов’язаннями тощо. Операції “Своп” використовують центральні й комерційні банки для диверсифікації своєї валюти з метою здійснення міжнародних розрахунків, задоволення потреб клієнтів у певній валюті, для тимчасового збільшення своїх валютних резервів тощо.

СЕКВЕСТР (лат.) – заборона або обмеження права користування будь-яким майном за розпорядженням органів державної влади.

СКОНТО (іт.) у міжнародній торгівлі – знижка з базисної ціни товару, що передбачається договором купівлі-продажу. Надається в основному при оплаті товару готівкою або його достроковій оплаті, якщо угоду укладено на умові кредиту.

СПОНСОР – юридична або фізична особа, яка фінансує який-небудь захід. Якщо фінансується комерційний захід, то спонсор бере участь у розподілі одержаного прибутку. Спонсорство некомерційних заходів у розвинених ринкових країнах стимулюється податковим законодавством.

СПОТ (англ.) – 1. Ціна, за якою продається валюта або товар на умовах негайної або дуже швидкої поставки (поставка валюти на другий робочий день). 2. Вид угоди на наявні товари, в тому числі при біржовій торгівлі, яка передбачає негайну оплату. 3. Судно, що має тоннаж, який приблизно відповідає вимогам фрахтувальника.

СПРЕД (англ.) – 1. Різниця між заявленими на біржі цінами купівлі-продажу. 2. У банківській практиці – різниця між ставками за залучуваними й надаваними кредитами; ставками за кредитами різним категоріям позичальників.

СТАГФЛЯЦІЯ – термін, що характеризує такий стан економіки, коли кризовий спад виробництва поєднується з інфляцією. В умовах вільного розвитку процесів суспільного відтворення економічний цикл реалізується так, що в фазі економічного спаду знижуються ціни, зростає вартість грошей. В умовах глибокого державно-монополістичного втручання економічний спад не супроводжується зниженням цін, а нерідко доповнюється посиленням інфляції.

СТАТУТНИЙ ФОНД – сукупність матеріальних і грошових коштів, які надаються засновником (державою, організацією, установою, трудовим колективом, фізичною особою) в постійне розпорядження підприємств. Первісний розмір С. ф. фіксується в статуті підприємства під час його

заснування й використовується як основне джерело власних коштів для формування основних та оборотних коштів виробництва. Сума С. ф. на початок і кінець звітної періоду відображається в пасиві бухгалтерського балансу та відповідає залишковій вартості основних фондів і мінімальній потребі підприємства в оборотних коштах.

“СТЕНД-БАЙ” – угода, за якою надається кредит країнам-членам Міжнародного валютного фонду для певної мети (узгодженої з МВФ) строком до 12 місяців, а в окремих випадках – до трьох років. За угодою “Стенд-бай” країна-член МВФ одержує право автоматично придбати у МВФ іноземну валюту в обмін на національну валюту в межах раніше обумовленої суми й протягом обумовленого строку.

СТОРНО (іт.) – спосіб виправлення помилок у бухгалтерському обліку, допущених при записі господарських операцій. Полягає в тому, що помилково внесену операцію записують повторно червоними чорнилами і виключають з підсумку рахунка.

СТРАХУВАННЯ – система економічних відносин, які включають утворення за рахунок товариств, об’єднань, підприємств і населення спеціального фонду коштів і використання його для відшкодування втрат майна від стихійних лих та інших несприятливих (випадкових) явищ, а також для надання громадянам (або їхнім сім’ям) допомоги у разі настання різних подій в їхньому житті (наприклад, досягнення певного віку, втрата працездатності, смерть).

У С. обов’язково беруть участь дві сторони: страховик – спеціальна організація (державна, акціонерна, взаємна і т. ін.), що створює та використовує грошовий фонд; страхувальник – юридична або фізична особа, яка вносить до названого фонду встановлені платежі. Страховик відповідає за відшкодування збитків від загибелі (пошкодження) майна або виплату грошової суми при певних подіях у житті людини.

СУБВЕНЦІЯ (лат.) – вид грошової допомоги місцевим органам влади з боку держави; на відміну від дотації спрямовується на фінансування певного заходу і підлягає поверненню у випадку порушення її цільового використання.

ТЕЗАВРАЦІЯ – нагромадження золота приватними власниками у вигляді скарбу або страхового фонду, а також нагромадження державою золотих запасів для міжнародних розрахунків, утворення стратегічних резервів тощо.

ТЕНДЕРИ (англ.) – міжнародні торги, що передбачають розміщення замовлення на закупівлю обладнання або залучення підрядників для будівництва комплексних об’єктів інших робіт на конкурсній основі.

ТОВАР ЕЛАСТИЧНОГО ПОПИТУ – товар, обсяг споживання якого суттєво залежить від рівня цін або доходу споживачів. Це, в першу чергу, усі предмети розкоші, товари не першої необхідності.

ТОВАР НЕЕЛАСТИЧНОГО ПОПИТУ – товар, обсяг споживання якого стабільний при зміні ціни. Це зазвичай товари першої необхідності для населення, що забезпечують прожитковий мінімум.

ТРАНСФЕРТ (фр.) – 1. Переказ іноземної валюти або передача золота з однієї країни в іншу. 2. Передача права володіння іноземними цінними паперами (акціями) однією особою іншій. 3. Обмін населенням між державами на основі міжнародної угоди, автоматична зміна громадянства.

ТРАСТ-КОМПАНІЯ – компанія, фірма, яка спеціалізується на виконанні довірчих функцій для приватних та юридичних осіб.

ТРАТТА (іт.) – переказний вексель, в якому одна особа (векселедавець, трасант) наказує другій особі (боржникові, трасатові) сплатити третій особі (ремітентові) певну суму грошей у певний строк.

ТРЕЙДЕР – 1. Особа або організація, яка має право укласти угоди на біржі. 2. Торговець.

ТРЕНД (англ.) – тривала, довгочасна тенденція зміни економічних показників в економічному прогнозуванні.

ТРУДОМІСТКІСТЬ – кількість праці в нормо-годинах (людино-годинах), необхідна для виготовлення певного виробу, його складової частини або для виконання певного виду робіт.

ФАКТОРИНГ (англ.) – одна з нетрадиційних послуг, яка з'явилась у банківській практиці в 50-ті роки. Він являє собою купівлю банком у клієнта права на вимогу боргу (без права зворотної вимоги до клієнта). Зазвичай банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням товарів або наданням послуг.

Факторингова послуга оформляється укладанням між банком і клієнтом спеціального договору. До зобов'язань банку зазвичай включаються не тільки стягнення боргів, але й функції щодо обслуговування боргу: аналіз кредитної спроможності боржників, інкасування, залікові операції, взяття на себе ризику несплати і т. ін.

ФІНАНСИ (фр.) – система грошових відносин, яка виникла разом з появою держави і нерозривно пов'язана з її існуванням і функціонуванням; сукупність усіх коштів, що є в розпорядженні держави, а також система їх формування, розподілу й використання.

ФОНДОВІДДАЧА – узагальнюючий показник використання всієї сукупності виробничих основних фондів. Виражає обсяг випущеної й

реалізованої продукції, що припадає на одиницю основних виробничих фондів.

ФОНДОМІСТКІСТЬ – узагальнюючий показник використання всієї сукупності основних виробничих фондів, протилежна величина фондівіддачі. Показує кількість основних виробничих фондів (або їхньої активної частини), що припадають на одиницю річного обсягу виробленої продукції у грошовому (вартісному) або натуральному вираженні.

ФОРВАРД (англ.) – купівля готівкової валюти на певний час.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ – обставини непереборної сили, які виникли внаслідок подій, настання яких передбачити неможливо (пожежі, повені, епідемії, землетруси). Ф. М. О. можуть перешкодити виконанню контрактних зобов'язань, тому у випадку їх виникнення відсуваються строки виконання взаємних зобов'язань або вони анулюються без відшкодування збитків.

ФОРФЕЙТИНГ (англ.) – форма кредитування зовнішньоекономічних операцій шляхом купівлі комерційним банком у експортера векселів, акцептованих імпортером, тобто експортер переуступає банку свої вимоги до покупця. Ф. передбачає перехід усіх ризиків до покупця векселя (банку), тому останній вимагає гарантій банку країни-імпортера. Переваги Ф.: тверда ставка кредитування й простоте оформлення переуступки векселів.

ФРАНШИЗА (фр.) – 1. Право користуватися торговельною маркою відомої фірми. 2. Умова страхового договору, яка передбачає звільнення страхувача від відшкодування збитків, що не перебільшують певного розміру.

Ф'ЮЧЕРСНІ ОПЕРАЦІЇ (англ.) – строкові угоди на біржах, що являють собою купівлю-продаж сировинних товарів, золота, валюти, фінансових і кредитних інструментів за фіксованою в момент укладання угоди ціною, з виконанням операції через певний проміжок часу (до двох-трьох років). До завершення угоди як гарантії її виконання вноситься невелика сума.

ХЕДЖИНГ (англ.) – 1. Страхування від цінових ризиків. 2. Ф'ючерсний контракт, який укладають при страхуванні від цінових ризиків.

ХЕДЖУВАННЯ – термін, що використовується у банківській, біржовій та комерційній практиці для позначення різних методів страхування валютного ризику. Чітко визначених меж вживання немає. Переважно застосовується у більш вузькому розумінні слова: для позначення страхування валютного ризику шляхом створення зустрічних вимог і зобов'язань в іноземній валюті. Найпоширенішим видом Х. є укладання строкових валютних угод.

ХОЛДИНГ-КОМПАНІ (англ.) – компанія, що володіє контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю й управління їхньою діяльністю.

ЦІНА – грошове вираження вартості товарів або послуг. Розрізняють такі види ціни: базисна Ц., яка використовується для визначення сорту або якості товарів чи послуг, погоджується між продавцем і покупцем; контрактна Ц. – базисна Ц. з урахуванням знижок, надбавок; світова Ц., яка визначається залежно від виду товару чи рівня Ц. країн-експортерів (імпортерів), чи рівня Ц. аукціонів, чи Ц. товарів провідних фірм або типом валюти і т. ін.; монопольна Ц., яку встановлюють монополії на свої товари; номінальна Ц., яка публікується у прейскурантах, довідниках і т. ін.; оптова Ц., яка встановлюється для великих партій товарів; Ц. пропозиції, що зазначається в офіційній пропозиції продавця для знижок; Ц. виробництва, яка дорівнює витраті виробництва плюс середній прибуток; роздрібна Ц., що встановлюється для окремих покупців малими партіями; ринкова Ц., яка визначається з урахуванням реалій конкретного ринку; змінна Ц., що встановлюється договором залежно від ряду умов; довідкова Ц., яка відображає рівень Ц. за минулий період і використовується для визначення базисної Ц.; специфічна Ц., до якої входять транспортні, страхові, митні й інші витрати продавця (СІФ, ФОБ, ФРАНКО, КАФ і т. ін.).

ЦІННІ ПАПЕРИ – грошові й товарні документи, володіння якими дає можливість здійснити виражені в них майнові права. Поділяються на іменні (акредитиви, чеки із зазначенням осіб, на ім'я яких їх видано, тощо), пред'явницькі (векселі, акції, облігації) та орендні, які особа, зазначена в них, може передати будь-кому за допомогою коносаменту.

ЧЕК (англ.) – 1. Складений за встановленою формою документ, який містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) кредитній установі сплатити певну суму грошей чекодержателю. 2. Талон з каси з позначенням суми, сплаченої за товар, а також квитанція в касу з позначенням суми, яку має бути сплачено.

ЧЕКОВИЙ КРЕДИТ – один із видів кредиту, що надають комерційні банки своїм клієнтам. У його основі лежить відкриття чекового рахунка. Існують два різновиди рахунків: овердрафтні (з від'ємним сальдо на поточному рахунку) та спеціальні чекові. При використанні першого виплати чеків здійснюються з рахунка клієнта. Спеціальні чекові рахунки використовують деякі банки, які емітують (випускають) для своїх клієнтів спеціальні чеки певної вартості. Банк установлює клієнту ліміт кредитування і на його величину видає чек.

ШАХОВИЙ БАЛАНС – один із засобів відображення оборотів на рахунках бухгалтерського обліку. Являє собою спеціальну аналітичну таблицю, що складається з горизонтальних рядків і вертикальних граф, де наведено показники, які характеризують взаємозв'язки різних процесів і зобов'язань, що мають зустрічний напрямок.

ШОВІНГ ПОВНИЙ (англ.) – розміщення рекламного оголошення на всіх автобусах або інших засобах транспорту, а також на зупинках.

ШТРАФ (нім.) – грошове стягнення, яке накладає суд або адміністративний орган у випадках і межах, установлених законом або обумовлених контрактом (угодою).

ЮРИДИЧНА ОСОБА – суб'єкт цивільного права, який відповідає певним вимогам законодавства. Ознаки Ю. о.: 1. Незалежність існування від інших осіб, які входять до її складу і які можуть змінюватися. 2. Наявність свого майна, відокремленого від майна інших учасників. 3. Право придбання, користування й розпорядження власністю, а також здійснення від свого імені інших дозволених законом дій. 4. Право від свого імені бути позивачем і відповідачем у суді й арбітражі (третейському суді). 5. Самостійна майнова відповідальність. 6. Наявність розрахункового й інших рахунків у банках, самостійного балансу, печатки зі своєю назвою, товарного знака.

Зміст

Передмова.....	3
1. Основні проблеми вищої освіти в Україні та напрямки її реформування.....	4
2. Особливості освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців у галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво».....	9
3. Первинні посади й посадові обов'язки фахівців, які закінчили навчання за напрямом «Фінанси і кредит».....	14
4. Типова модель господарського механізму підприємства	18
5. Початок операційного аналізу.....	25
6. Принципи управління беззбитковою діяльністю.....	31
7. Контрольні запитання.....	34
8. Типові задачі з основ фінансового менеджменту.....	35
9. Методика виконання контрольної роботи.....	39
Бібліографічний список.....	42
Додаток А. Теми рефератів з дисципліни «Вступ до фаху».....	43
Додаток Б. Зразок титульного листка пояснювальної записки.....	45
Додаток В. Словник фінансово-економічних термінів.....	46

Навчальне видання

Божко Валерій Павлович

**ВСТУП ДО ФАХУ
ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ»**

Редактор А. М. Ємленінова

Комп'ютерне верстання А. В. Брюханова

Зв. план, 2014

Підписано до друку 11.07.2014

Формат 60x84 1/16. Папір офс. № 2. Офс. друк

Ум. друк. арк. 4,6. Обл.-вид. арк. 5,25. Наклад 100 пр.

Замовлення 248. Ціна вільна

Видавець і виготовлювач

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

[http:// www.khai.edu](http://www.khai.edu)

Видавничий центр «ХАІ»

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
сер. ДК № 391 від 30.03.2001